

การจัดการปัญหาได้มาจากการสัมภาษณ์เชิงลึก สัมมนากลุ่มย่อย พ่อแม่ ผู้ปกครอง เยาวชน สัมภาษณ์ผู้จัดการ (พระสาธิต อธิปัตย์) ได้ใช้เทคนิคพุทธวิธีในการเข้าหากลุ่มเป้าหมาย โดยพูดให้ถูกกาล สถานที่ ด้วยคำพูดที่อ่อนหวาน เป็นสารประโยชน์ด้วยเมตตาจิต นุ่มนวล โนมน้าวชวนฟังและให้ความร่วมมือ สอดคล้องกับหลักพุทธวิธีที่มาใน วาจาสูตร ว่าด้วยองค์แห่งวาจา สุภาสิต เป็นวาจาที่ไม่มีโทษและทำนุผู้รู้ไม่ติเตียน ประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ^๑ ดังนี้ ๑) พูดถูกกาล ๒) พูดคำจริง ๓) พูดคำอ่อนหวาน ๔) พูดคำที่ประกอบด้วยประโยชน์ ๕) พูดด้วยเมตตาจิต

วิธีการต่าง ๆ ที่ปรากฏในพุทธวิธีเกี่ยวกับการพูดนั้น พุทธบริษัทในยุคปัจจุบันได้นำวิธีการพูดในทางพระพุทธศาสนาถ่ายทอดและสรุปเทคนิควิธีการพูด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้กล่าวถึงเทคนิควิธีการสอนของพระพุทธเจ้าว่า^๒

๑) ทำนามธรรมให้เป็นรูปธรรม โดยใช้อุปมาอุปไมย ยกนิทานประกอบ ใช้อุปกรณ์หรือสื่อการสอน ๒) ทำตนให้เป็นตัวอย่าง ๓) ใช้ถ้อยคำเหมาะสม ๔) เลือกสอนเป็นรายบุคคล ๕) รู้จักจังหวะและโอกาส ๖) ยึดหยุ่นในการใช้เทคนิควิธี

ส่วนวิธีการแก้ปัญหาตามแนวพุทธวิธี จะเริ่มต้นจากการกำหนดตัวทุกข์ในฐานะที่เป็นตัวปัญหาของเยาวชน เมื่อกำหนดได้แล้วก็ควรที่จะวิเคราะห์ปัญหาหรือความทุกข์ให้ชัดเจน ว่ามีสาเหตุมาจากอะไร พร้อมกันนั้นก็กำหนดเป้าหมายของตัวเองไปด้วยว่า จะจัดการกับสาเหตุของปัญหานั้นแค่ไหนอย่างไร จากนั้นก็ลงมือปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมาย ที่ได้วางไว้ วิธีการแก้ปัญหาตามแนวพระพุทธศาสนาดังกล่าว เรียกว่าอริยสัจ ๔^๓ โดยมีกระบวนการ ขั้นตอน ดังนี้

๑) ทุกข์ : เป็นตัวปัญหาในฐานะที่เป็นสภาพบีบคั้นขัดขวางจิตใจและร่างกาย เมื่อปัญหาเกิดขึ้น เราจะต้องกำหนดรู้ให้ได้ว่าปัญหานั้นคืออะไร มีสภาพเช่นไร

๒) สมุทัย : เป็นขั้นตอนของการพยายามแสวงหาว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นมีสาเหตุที่แท้จริงมาจากอะไร ซึ่งปัญหาทุกปัญหาย่อมมีสาเหตุด้วยกันทั้งนั้น เพียงแต่บางทีเราไม่สามารถหาสาเหตุของปัญหานั้นได้ จึงแก้ปัญหานั้นไม่สำเร็จ การจะแก้ปัญหานั้นได้สำเร็จอย่างเด็ดขาด ก็ต้องแก้ที่ต้นเหตุ มิใช่แก้ที่ตัวปัญหา ด้วยเหตุนี้สาเหตุของปัญหา จึงเป็นสิ่งที่ต้องละหรือกำจัด

๓) นิโรธ : เป็นขั้นตอนกำหนดเป้าหมาย คือความหมดสิ้นปัญหา พร้อมกันนั้น ก็กำหนดกรรมวิธี ในการปฏิบัติ ได้แก่ แนวทาง วิธีการและขั้นตอน เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมาย ตามที่วางไว้อย่างถูกต้อง นิโรธหรือความหมดสิ้นปัญหา จึงต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนว่า เป็นความหมดสิ้นปัญหาที่แท้จริงหรือไม่

^๑ อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๘/๓๓๘.

^๒ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: หจก. อรุณการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๙๗-๑๑๓.

^๓ วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๗/๓๓.

๔) มรรค : เป็นขั้นลงมือปฏิบัติตามกรรมวิธีที่ได้วางไว้ กรรมวิธีหรือวิถีทาง ที่จะนำไปสู่ความหมดสิ้นปัญหาอย่างแท้จริง ตามหลักพระพุทธศาสนา คือ มรรคมืองค์ ๘ มีสัมมาทิฐิ เป็นต้น รวมเรียกว่า ทางสายกลาง หรือมัชฌิมาปฏิปทา เป็นทางสายเดียวเท่านั้น ที่จะนำไปสู่ความหมดปัญหาได้ มรรคมืองค์ ๘ นี้ เราจะต้องปฏิบัติให้เกิดขึ้นในตนครบทั้ง ๘ ประการ จึงจะสามารถถึงความดับปัญหาได้

มรรค แปลว่า หนทาง หมายถึง ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เป็นทางสายกลางที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา เพราะมีทางปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไปเรียกอีกอย่าง มรรคมืองค์ ๘ ดังนี้

- สัมมาทิฐิ (Right View or Understanding) คือ ปัญญาเห็นชอบ หมายถึง การปฏิบัติอย่างเหมาะสมตามความเป็นจริงด้วยปัญญา

- สัมมาสังกัปปะ (Right Thought) คือ ดำริชอบ หมายถึง การใช้สมองความคิดพิจารณาแต่ในทางกุศลหรือความดีงาม

- สัมมาวาจา (Right Speech) คือ เจรจาชอบ หมายถึง การพูดต้องสุภาพ แต่ในสิ่งที่สร้างสรรค์ดีงาม

- สัมมากัมมันตะ (Right Action) คือ การประพฤติดีงาม ทางกายหรือกิจกรรมทางกาย ทั้งปวง

- สัมมาอาชีวะ (Right Livelihood) คือ การทำมาหากินอย่างสุจริตชน ไม่คดโกง เอาเปรียบบุคคลอื่น ๆ

- สัมมาวายามะ (Right Effort) คือ ความอุตสาหะ พยายามประกอบความเพียรในการประกอบกุศลกรรม

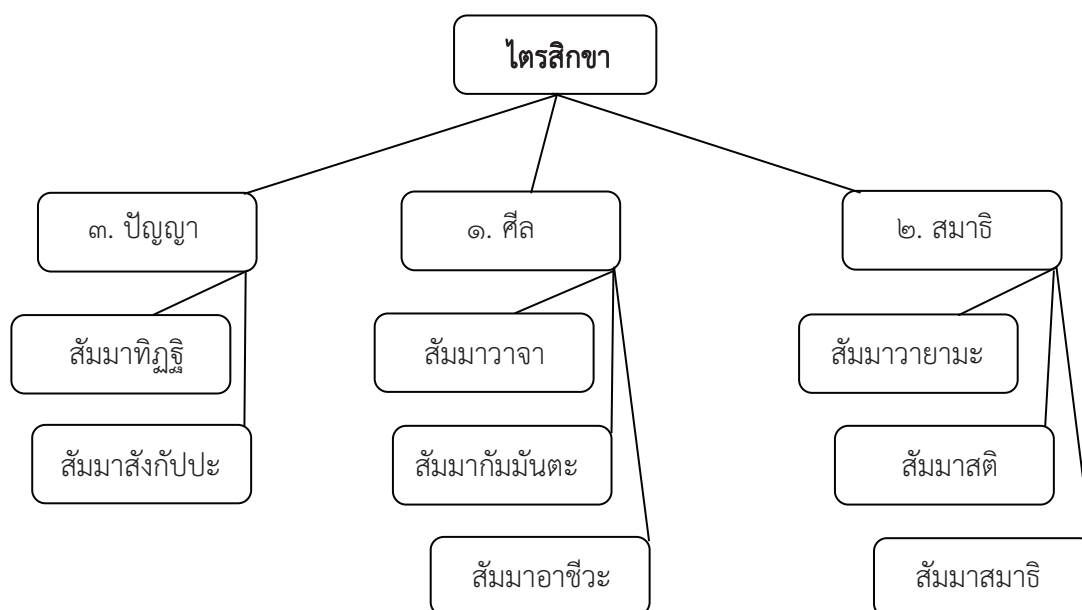
- สัมมาสติ (Right Mindfulness) คือ การไม่ปล่อยให้เกิดความพลั้งเผลอ จิตเลื่อนลอย ดำรงอยู่ด้วยความรู้ตัวอยู่เป็นปกติ

- สัมมาสมาธิ (Right Concentration) คือ การฝึกจิตให้ตั้งมั่น สงบ สงัด จากกิเลส อยู่เป็นปกติ^๔

องค์ประกอบของมรรคมืองค์ ๘ ผนวกเข้าในหลักสิกขา ๓ หรือไตรสิกขา^๕ ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ตามแผนภูมิ ดังนี้

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ)**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๖๐๑-๖๐๒

^๕ อ.จ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒.



แผนภูมิที่ ๓.๒ แผนวกรรมคัมภีร์ ๘ เข้าในสิกขา ๓ หรือไตรสิกขา

ตามทัศนะของพุทธศาสนานั้น สิ่งที่เราเรียกว่า “ปัญญา” ประกอบด้วยลักษณะพื้นฐาน ๒ ประการ ได้แก่

๑) สัมมาทิฏฐิ^๖ หมายถึง มีความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง ซึ่งจำแนกได้เป็น ๒ ด้านหลัก ๆ คือ ๑) มีความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริงทางศีลธรรม เช่น เห็นว่าความดี ความชั่วมีอยู่จริง ทำดีก่อให้เกิดผลดี ทำชั่วก่อให้เกิดผลชั่ว บุญคุณของพ่อแม่มีจริง เป็นต้น ๒) มีความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริงของกฎธรรมชาติ เช่น เห็นความจริงของความเป็นเหตุเป็นผลในเรื่องการเกิดทุกข์และความดับทุกข์ในชีวิตตามหลักอริยสัจ เห็นความจริงของชีวิต

๒) สัมมาสังกัปปะ^๗ หมายถึง ความคิดถูกต้อง เมื่อเห็นความจริงตามข้อ ๑) แล้วก็จะเกิดความคิดถูกต้อง เช่น คิดไม่พยายาเบียดเบียน คิดหาทางที่จะพ้นไปจากการครอบงำ ซึ่งภาษาทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “กาม” หมายถึงสิ่งล่อใจต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นวัตถุเงินทอง ชื่อเสียง เกียรติยศ มายาภาพหรือสิ่งซึ่งเป็น “เปลือก” ทั้งหลายทั้งปวงที่เป็นพันธนาการให้ชีวิตตกอยู่ในวังวนของโลก โกรธ หลง การเบียดเบียนทำลายล้างในรูปแบบต่าง ๆ

ปัญญา : เป็นการมองเห็นความจริงและคิดถูกต้อง ซึ่งการมองเห็นความจริงนั้นเชื่อมโยงกับสังขารของชีวิตและสรรพสิ่ง การคิดถูกต้องก่อให้เกิดการกระทำ ความประพฤติ หรือวิถีชีวิตที่มี

^๖ อ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๕๔/๓๘.

^๗ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔/๒๑.

ศีลธรรม เป็นวิถีชีวิตที่มีอิสรภาพ สันติภาพ และความสุขที่แท้จริง โดยมองเห็น มองทะลุหรือประจักษ์
แจ้งความจริงของชีวิตและสรรพสิ่ง และคิดหาทางดำเนินชีวิตตามสัจธรรมนั้น ๆ ในด้านที่จะทำให้
ชีวิตมีอิสรภาพ สันติภาพและความสุขที่แท้จริง วิธีการหรือกระบวนการพัฒนาปัญญานั้น มี
๓ แนวทางหลัก ดังนี้

๑) การฟัง การอ่าน การศึกษาค้นคว้า ติดตามข่าวสาร เก็บรวบรวมข้อมูล หรือเรียนรู้อยู่
เสมอ พระพุทธศาสนาเรียกวิถีพัฒนาปัญญาตามแนวทางนี้ว่า สุตมยปัญญา^๘

๒) การนำข้อมูลที่ได้จากวิธีที่ ๑ มาพิจารณาไตร่ตรอง ขบคิด ใช้หลักการคิดหรือวิธีคิดที่
ถูกต้องเพื่อหาข้อสรุปที่สมเหตุสมผล หรือคำตอบที่น่าจะเป็นไปได้มากที่สุด และหรือคิดสร้าง
สมมติฐาน คำอธิบายในแบบของตนเอง พระพุทธศาสนาเรียกวิถีพัฒนาปัญญาตามแนวทางนี้ว่า
จินตามยปัญญา^๙

๓) การนำข้อสรุป คำตอบ สมมติฐานหรือคำอธิบายที่เข้าใจได้ด้วยการคิดตามข้อ ๒ มา
ทดลองปฏิบัติจนเกิดผลขึ้นจริง เช่น อ่านเกี่ยวกับความหมายของสมาธิและวิธีฝึกสมาธิแล้วมา
ขบคิดไตร่ตรองจนเข้าใจความหมายและวิธีการฝึกสมาธิอย่างชัดเจน แล้วจึงลงมือปฏิบัติจนเกิดสิ่งที่
เรียกว่า สมาธิ หรือความสงบขึ้นภายในจิตใจ สมาธิที่รับรู้ในที่นี้ไม่ใช่การรู้หรือเข้าใจความหมายและ
วิธีการฝึกสมาธิตามการฟัง การอ่านหรือการคิดตามวิธีการในข้อ ๑ และ ๒ หากแต่เป็นสมาธิ
ที่ถูกทำให้เกิดขึ้นจริง หรือเป็นความจริงเชิงประจักษ์ที่เกิดขึ้นภายในจิตของบุคคลนั้น ด้าน
พระพุทธศาสนาเรียกวิถีพัฒนาปัญญาตามแนวทางนี้ว่า ภวานมยปัญญา^{๑๐}

กระบวนการแก้ไขปัญหาความรุนแรงของเยาวชนที่ถูกต้อง ตรงวัตถุประสงค์จะต้องเสริม
พลังภายในให้มีความแข็งแกร่งโดยอาศัยกระบวนการทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

ไตรสิกขา^{๑๑} คือ หลักการพัฒนาชีวิตเพื่อให้ประสบความสำเร็จเป็นเยาวชนสมบูรณ์แบบ
ตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นการศึกษาของคนทุกเพศทุกวัย เป็นการฝึกปฏิบัติการ พุทธกรรม และ
จิตใจ สอดคล้องกับหลักการดำเนินชีวิตประจำวัน จากง่ายไปถึงยาก (สลับซับซ้อน)^{๑๒} จึงจัดอยู่ใน
มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ) คือ ควรทำให้เกิดมีขึ้น เพื่อใช้เป็นเครื่องมือพัฒนาชีวิต เป็นการพัฒนา
เยาวชนให้มีศักยภาพ แต่ที่สำคัญที่สุด ได้แก่ การปลูกฝังให้เยาวชนเป็นพลเมืองดี มีคุณธรรม

^๘ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๑.

^๙ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๑.

^{๑๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๑.

^{๑๑} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒, พุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๒๐/๑๓๓.

^{๑๒} พระวิไลสอน อาจารย์สิริ (แสงจันทร์), “ศึกษาหลักพุทธธรรมกับการบริหารงานบุคคลในโรงเรียนวิถี
พุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามทบบุรี เขต ๒”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐.

จริยธรรม เพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม วิธีการหนึ่งที่น่าจะให้ผลดีในการปลูกฝังและพัฒนาการมีคุณธรรมจริยธรรม โดยใช้หลักไตรสิกขา เนื่องจากไตรสิกขาเป็นระบบและเป็นกระบวนการในการฝึกฝน อบรม เป็นหลักธรรมที่สำคัญในการพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีศีล สมาธิและปัญญา ถือว่าเป็นวิธีการที่ทำให้เยาวชนได้รับการพัฒนาอย่างบูรณาการ^{๑๓} ดังนี้ ๑) ศีล เป็นเรื่องของการฝึกฝนขัดเกลาพฤติกรรมที่หยาบให้ละเอียดอ่อน โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการฝึกคือวินัย ถือเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการพัฒนาเยาวชน เพราะเป็นตัวการจัดเตรียมเยาวชนให้อยู่ในสภาพที่เอื้อต่อการพัฒนา จัดระเบียบความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคม ให้เหมาะกับการพัฒนา และเอื้อให้โอกาสในการที่จะพัฒนาจนตกผลึก เมื่อเยาวชนมีพฤติกรรมเคยชินที่ดีตามวินัยนั้นแล้วเกิดเป็นศีล ดังนั้น วินัยจะอยู่ในรูปของการฝึกฝนพฤติกรรมเคยชินที่ดี การจัดสภาพแวดล้อมที่ดี ที่จะปกป้องไม่ให้พฤติกรรมไม่ดีเกิดขึ้นและเอื้อต่อการมีพฤติกรรมที่ดีที่พึงประสงค์

เนื่องจากสภาพสังคมและรูปแบบการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน มีเหตุปัจจัยที่สร้างพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ได้มากมาย เช่น ความหลงใหลเพลิดเพลินในวัตถุนิยม การปล่อยจิตใจตกต่ำไปตามอำนาจกิเลส ความเพลิดเพลินมัวเมาในวัฒนธรรมบริโภคนิยม ความขัดแย้งรุนแรง ความละเลยห่างเหินจากหลักการประพฤติปฏิบัติ ตามศีลธรรมที่อ่อนแอและด้อยกว่าสมัยอดีต ทั้งนี้เมื่อเกิดปัญหามานับการในสังคม กระบวนการคิดแก้ไขสาเหตุของปัญหา ที่สามารถควบคุมได้ทั้งพฤติกรรมทางกาย วาจา และจิตใจ คือไตรสิกขา พระพุทธเจ้าตรัสว่าไตรสิกขา^{๑๔} คือธรรมที่ครอบคลุมอยู่ในพุทธธรรมที่สำคัญยิ่ง ปรากฏในหลักธรรมมากมายและทรงใช้เป็นหลักการพัฒนา เยาวชนและพัฒนาสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการนำ ศีล สมาธิ ปัญญา มาเป็นกรอบนำกำกับพฤติกรรมการดำเนินชีวิต

หลักของศีล นั้น ได้แก่ การประพฤติตนให้มีปกติทางกาย วาจา ประยุกต์กับสถานการณ์ปัจจุบันด้วยการกำหนดค่านิยม ให้คุณค่าความสำคัญกับการรักษาศีล เมื่อบุคคลได้ควบคุมกาย วาจา ด้วยศีล เพราะความศรัทธาและรู้ในคุณค่า พฤติกรรมการแสดงออก การประสานสัมพันธ์กับบุคคลอื่นก็จะอยู่ในความถูกต้อง ศีลของฆราวาสเพียง ๕ ข้อ^{๑๕} เป็นเสมือนการประกันชีวิตตนเอง ประกันความสุขให้แก่สังคม สอดคล้องกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า “เมื่อใดศรัทธา เรียกร้องสิกขา คือทำให้ไฝ่ตระหนักรู้ว่า การกระทำทั้งทางกาย วาจาและมโน (กาย วาจา ใจ) ได้แก่ การคิด การพูด และการเคลื่อนไหวใช้กาย เป็นสิ่งที่จะต้องฝึกอบรมพัฒนาให้ดีขึ้น ให้เจริญงอกงามขึ้น

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **จะพัฒนากันได้อย่างไร**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๖), ๓๖-๓๗.

^{๑๔} อ.พ.ก. (ไทย) ๒๐/๘๖/๓๑๒.

^{๑๕} ที.ส. (ไทย) ๙/๓๕๒/๑๔๗.

โดยเลิกละอกุศลและทำกุศลกรรมสูงยิ่งขึ้นไป”^{๑๖} เช่นเดียวกับ พระราชรัตนรังษี (ว.ป. วีรยุทธโธ) ย้ำอีกว่า “ศีลข้อที่ ๑ ประกันความปลอดภัยในชีวิต ศีลข้อที่ ๒ ประกันสินทรัพย์ ศีลข้อที่ ๓ ประกันสถานภาพความมั่นคงของครอบครัว ศีลข้อที่ ๔ ประกันความสัตย์จริง ข้อที่ ๕ ประกันความรู้ตัวมีสติระลึกรู้ไม่พินเพื่อน” นอกจากนั้นยังได้รับอานิสงส์ในการมีความสุข การยอมรับความสง่างาม ความเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ ทั้งนี้ การที่บุคคลจะนำประโยชน์ของการรักษาศีลมาสู่ชีวิตได้นั้น ก็ต้องลำดับจากสาเหตุที่ทำให้ตระหนัก และรู้คุณค่าของการมีพฤติกรรมที่ดีงาม ถูกต้อง รู้จักทุกข้อโทษของการผิดศีล ซึ่งการประยุกต์เข้าไว้กับภูมิปัญญากระบวนการศึกษา “บ้าน วัด โรงเรียน” การยกย่องในฐานะค่านิยมในสังคม ให้ปรากฏ “คนคณศีล” ซึ่งการระมัดระวังรักษากาย วาจา ให้มีปกติมีศีลรักษานั้น ย่อมมาจากเหตุปัจจัยภายนอกคือกัลยาณมิตร หรือหลักสูตรการเรียนการสอน สภาพสังคม การปลูกฝังอบรม ฯลฯ ส่วนเหตุปัจจัยภายในคือ คุณธรรมของบุคคลในระดับที่รู้จักความละเอียดชั่วเกรงกลัวบาป ซึ่งจะเป็นพลังที่ยิ่งใหญ่ที่จะทำให้เกิดการรักษากาย วาจา โดยศีลได้ อย่างไรก็ตาม การประยุกต์การนำหลักศีลมาเป็นแนวทางปกป้องและแก้ไขปัญหาสังคมนั้น สมควรและสำคัญที่สุดซึ่งทุก ๆ ฝ่าย จะต้องให้ความร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูล สามัคคีกัน ไม่เบียดเบียนตนเองและบุคคลอื่น แล้วเพิ่มพูนการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีของสมาชิกผู้ร่วมสังคม และในส่วนบุคคลก็ควรระมัดระวังพฤติกรรมให้อยู่ในหลักของศีลได้ด้วยตนเอง หรือการยึดถือพุทธคำสอนเป็นสรณะ ปฏิบัติตามกฎกติกาของสังคม ชุมชน ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ซึ่งจะมีอานิสงส์ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ดังคำอำนวยการว่า “สีเลนะ สุคะติง ยันติ สีเลนะ โภคะ สัมปะทา”^{๑๗} ศีลนำสู่สุคติโลกสวรรค์ ศีลยังเป็นอาภรณ์อันประเสริฐและศีลนั้นหอมหวานกลม เป็นต้น^{๑๘}

หลักของสมาธิ^{๑๙} คือความมั่นคงในจิตใจ อารมณ์ เป็นคุณภาพของจิตใจที่ดีงาม เข้มแข็ง เบิกบาน แจ่มใส ไม่เครียด สงบ สันติ มีความสุขในการเรียนรู้ และพัฒนาตนเอง ซึ่งจะเป็นพลังในการพัฒนาและสร้างสรรค์ชีวิตที่เป็นหลักสำคัญยิ่ง กล่าวคือการมีสมาธิ จดจ่อตั้งมั่น มีสติ เข้มแข็งกล้าหาญ อดทน หมั่นเพียร มีกำลังใจ ต่อสู้อุปสรรค หลักของสมาธิ จิตใจที่ตั้งมั่นจึงเป็นปัจจัยภายในที่สำคัญยิ่ง ต่อการดำรงมั่นในคุณธรรมที่จะต่อต้านทวนกระแสไฟดำ จากสิ่งเร้าภายนอกและเจริญก้าวหน้าพัฒนาชีวิตได้

^{๑๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **หลักคนพุทธ : จุดเริ่มจุดร่วม ที่มารวมกันรุ่งโรจน์**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, นครปฐม : บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, (๒๕๕๔), หน้า ๑๘.

^{๑๗} **พระพุทธศาสนสุภาษิต**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://thaiproverb.kapook.com/?p=105> [๔ มิถุนายน ๒๕๕๖].

^{๑๘} สุวัฒน์ วัชรปิยานันท์, **ตามรอยบาทพระศาสดา**, (สงขลา: เอส พรินท์ (๒๐๐๔), ๒๕๕๕), หน้า ๒๕.

^{๑๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๒๑/๓๕๓.

หลักของปัญญา คือ ความรู้สัจธรรมความจริงของชีวิตด้วยความมีสติ สมาธิที่อบรมแล้ว การเรียนรู้ด้วยการใส่ใจจิตวิเคราะห์พิจารณาด้วยโยนิโสมนสิการ^{๒๐} แยกแยะได้ เข้าใจ ใช้ถูก เป็นผู้มีสติปัญญาพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งเหตุปัจจัยที่จะต้องสร้างให้เกิดขึ้นคือ การแสวงหาปัญญา ความรู้ ความเห็นที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) ผู้ที่จะมีคุณสมบัติมีสติปัญญาเป็นแสงสว่างนำทางชีวิตตนได้นั้น จะต้องเป็นผู้มีอุปนิสัยใฝ่รู้ ขยันหมั่นเพียรพัฒนาทักษะในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องมีความเลื่อมใสศรัทธาในกฎแห่งกรรม เลื่อมใสในพระรัตนตรัย จึงจะเป็นเหตุของการละชั่วทำดี ซึ่งเกิดขึ้นมาจากจิตใจที่ประกอบด้วยสติปัญญาได้ เมื่อฝึกฝนเจริญปัญญาแล้วจึงจะเป็นผู้ที่เข้าใจตนเอง เข้าใจโลก สามารถแก้ปัญหา ทำประโยชน์ตนและบุคคลอื่นได้ แล้วในที่สุดจะเป็นผู้พัฒนาตนยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ขณะที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงหลักการพัฒนาเยาวชนด้วยหลักปัญญา ๓ ฐานว่า ในกระบวนการดำเนินชีวิตของเรานั้น ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาเยาวชน ให้มีความรู้ความสามารถหรือสมรรถนะ มีประสิทธิภาพและศักยภาพ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “ไตรสิกขา” เป็นการมองตนเอง ทั้ง ๓ ด้านคือ กาย (กายกรรม) วาจา (วจีกรรม) ใจ (มโนกรรม) ไตรสิกขา เป็นการศึกษาข้อปฏิบัติที่พึงเรียนรู้ ฝึกฝนอบรมตนเองในเรื่องที่พึงเรียนรู้ ๓ อย่าง คือ

- ๑) อธิศีลสิกขา คือ ศึกษาเรื่องศีล อบรมปฏิบัติให้ถูกต้องดีงาม
- ๒) อธิจิตตสิกขา คือ ศึกษาเรื่องจิต อบรมจิตให้สงบมั่นคงเป็นสมาธิ
- ๓) อธิปัญญาสิกขา คือ ศึกษาเรื่องปัญญา อบรมตนให้เกิดปัญญาแจ่มแจ้ง

ชีวิต คือ การเป็นอยู่ และการที่ชีวิตเป็นอยู่ดำเนินไป “ชีวิตนั้นเป็นอันเดียวกันกับการศึกษา” การที่ต้องเคลื่อนไหว ประสบการณ์ใหม่ ๆ จำเป็นต้องรู้จัก ต้องเข้าใจ ต้องคิด ต้องปฏิบัติ หรือจัดการอย่างใดอย่างหนึ่ง หากทางแก้ไขให้ผ่านพ้นจึงต้องมีการเรียนรู้ สิกขา เป็นการพัฒนาดตนเองของเยาวชนให้ดำเนินชีวิตได้ดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค คือ วิถีชีวิต ที่ถูกต้องดีงาม เป็นการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาดตนคือ สิกขา มรรคกับสิกขาจึงประสานเป็นหนึ่งเดียวกัน สิกขาคือการศึกษาที่ฝึกอบรมพัฒนาชีวิต ๓ ด้าน ดังนี้

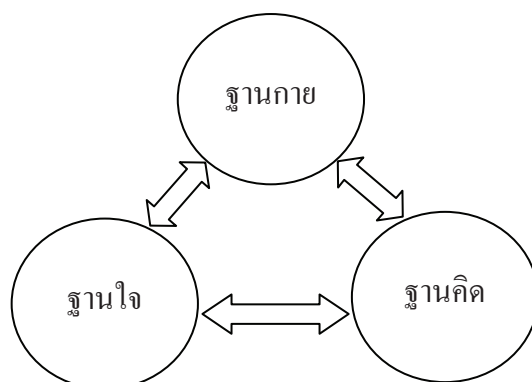
ศีล คือ สิกขา ฝึกในด้านความสัมพันธ์ ติดต่อกับ ปฏิบัติ จัดการกับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและสังคม ทั้งด้านอินทรีย์ต่าง ๆ และด้านพฤติกรรมทางกาย วาจา ศีลเป็นเหมือนการจัดปรับพื้นที่และบริเวณแวดล้อมให้สะอาดหมดจด เรียบร้อย ราบรื่น แน่นหนามั่นคง มีสภาพที่พร้อมจะทำงานได้สะดวก คล่องแคล่ว

^{๒๐} ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓/๕๔๓.

สมาธิ คือ สิกขาหรือการศึกษาที่ฝึกในด้านจิต หรือระดับจิตใจ ได้แก่ การพัฒนาคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต ด้านคุณธรรม เช่น เมตตา กรุณา ความมีเมตตาจิต ความเห็นอกเห็นใจบุคคลอื่น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สุภาพอ่อนโยน ความเคารพ ความซื่อสัตย์ กตัญญู ด้านความสามารถของจิต เช่น ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความกล้าหาญ ขยัน ความอดทน รับผิดชอบ ความมีสติ สมาธิ ด้านความสุข เช่น ปิติยินดี ร่าเริงเบิกบานใจ พอใจ สมาธิเปรียบเหมือนการเตรียมตัวของเยาวยุวกให้มีความแข็งแรง กำลัง ความถนัด ที่พร้อมจะลงมือปฏิบัติ เป็นกระบวนการฝึกอบรมจิตให้มีคุณสมบัติพร้อมทั้ง ๓ ด้าน ดังนี้ ๑) คุณภาพจิต : มีคุณธรรมต่าง ๆ เสริมสร้างจิตให้ตั้งกายกระด้างจิตให้ละเอียดอ่อน มีความเพียร หวังให้บุคคลอื่นเป็นสุข ช่วยเหลือบุคคลอื่นให้พ้นทุกข์ มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล โอบอ้อมอารี ให้เกียรติบุคคลอื่น อ่อนน้อมถ่อมตน รู้และเห็นคุณค่าแห่งการทำ ความดีของบุคคลอื่นที่ปฏิบัติต่อตนเอง ๒) สมรรถภาพจิต (ความสามารถของจิต) : ความมีสติอยู่ตลอดเวลา มีความมานะในการทำงาน อดทนไม่ย่อท้อ มีสมาธิแน่วแน่ สัตย์ซื่อ จริ่งใจ มีความมุ่งมั่น เชื่อมมั่นอันมั่นคงของจิตในภารกิจให้สมบูรณ์ ๓) สุขภาพจิต : จิตที่มีสุขภาพดี มีความสุขสดชื่น ร่าเริง เบิกบาน ปลอดโปร่ง มีความอึดเฝ้าใจ ไม่เศร้าหมอง ทำให้มีสติ รู้จักยับยั้งชั่งใจและกระตุ้นเตือนตนเองต่ออำนาจไฟต่ำ^{๒๑}

ปัญญา คือ สิกขาหรือการศึกษาที่ฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง เริ่มตั้งแต่ความเชื่อที่มีเหตุผล ความเห็นที่เข้าสู่แนวทางของความเป็นจริง การรู้จักหาความรู้ รู้คิดพิจารณาไตร่ตรอง ทดลอง ตรวจสอบ ความรู้ความเข้าใจ นำองค์ความรู้ที่ได้มาปรับใช้แก้ไขปัญหา ปัญญาเป็นเหมือนอุปกรณ์ที่จะใช้ทำงานนั้น ๆ ให้สำเร็จ เช่น การตัดต้นไม้ ได้พื้นที่เหยียบยัน แ่นหนาแน่นคง (ศีล) + มีกำลังแขนแข็งแรงจับมีดหรือขวานได้ถนัดมั่น (สมาธิ) + อุปกรณ์คือ มีดหรือขวานที่ใช้ตัดนั้น ได้ขนาดมีคุณภาพดีและลับไวคมกริบ (ปัญญา) = ได้ผลคือ ตัดไม้สำเร็จโดยไม่ยาก ดังนั้น เยาวยุวกจะเข้าใจปัญญาต้องครบ ๓ ฐาน หรือไตรสิกขามีกระบวนการ ดังนี้

^{๒๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **ชีวิตที่สร้างสรรค์ สดใสและสุข**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (เชียงใหม่: โครงการหนังสือธรรมะ ธรรมทาน คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐), หน้า ๙๐-๙๓.



แผนภูมิที่ ๓.๓ ฐานความคิด : ไตรสิกขา

๑) **ฐานกาย** เป็นการออกกำลังกายหรือดูแลร่างกายของตนเองให้ถูกต้อง เพื่อไม่ให้เจ็บป่วย ในฐานนี้ เป็นการฝึกสติ ด้วยการเลือกใช้ออกกำลังกายที่ทำให้จิตอยู่กับกายให้ได้ และในขณะการออกกำลังกาย จะช่วยเชื่อมโยงจิตใจเยวชนได้ เพราะฉะนั้น การทำกิจกรรมในฐานกายนี้จะทำให้เยวชนมีร่างกายแข็งแรง เป็นการพักผ่อนสมอง ซึ่งหากเยวชนสามารถปฏิบัติได้จะส่งผลดีในหลาย ๆ ด้าน

๒) **ฐานใจ** จำเป็นต้องฝึกให้แข็งแรงเช่นกัน เพราะเยวชนที่ไม่ได้ฝึกใจ จะไม่รักและเป็นห่วงบุคคลอื่น ที่ผ่านมายาวชนถูกสอนหรือทำให้มองแต่ตนเอง บ่อยครั้งที่ผู้ใหญ่นำไปใช้แล้วได้ผลทันที เช่น ทำให้เกิดความเมตตาต่อยาวชน ในขณะที่เยวชนเองก็ได้ผลทันทีเช่นกัน ทำให้เกิดความรัก ความเข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้น โดยเยวชนสามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ดี ทำให้การทะเลาะวิวาทกันลดลง

๓) **ฐานจิต** เป็นการคิดในตอนี่ “กายผ่อนคลาย จิตว่างหรือจิตสงบ แล้วจึงคิด” ดังนั้นต้องฝึกฐานกายและฐานใจให้ได้ก่อน หากไม่ได้ฝึกมาจะเป็นการคิดแบบเครียด หรือที่เรียกว่า “คิดไปในทางเลื่อม” ทั้งหมด

ส่วนมุมมองของพระราชาวรมุณี ได้กล่าวถึงการพัฒนาเยวชนว่า ต้องขับเคลื่อนให้มีการพัฒนาใน ๔ ด้าน ดังนี้ ๑) พัฒนาด้านกาย ได้แก่ เยวชนต้องมีสุขที่แข็งแรงสมบูรณ์ ๒) พัฒนาด้านศีล ได้แก่ ทำให้เยวชนมีระเบียบวินัยต่อตนเองและต่อบุคคลอื่น มีความประพฤติดี มีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นที่ดี มีความสุจริตทาง กาย วาจา ใจ ๓) พัฒนาด้านจิตใจ ได้แก่ ฝึกฝนจิต

ให้มีคุณภาพดี สมรรถภาพดี และสุขจิตดี ๔) พัฒนาด้านปัญญา ได้แก่ ฝึกอบรมปัญญาให้รู้และเข้าใจ มองทุกสิ่งด้วยความเป็นจริง^{๒๒}

ในขณะที่ ภูวนัธูสร หนูมาก ได้กล่าวว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) จะมีปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธจะคล้าย ๆ กัน แม้ต่างสถานที่^{๒๓} โดยที่ อัมพร สังข์พระกรได้ศึกษาถึงการพัฒนาคุณธรรมของเยาวชนว่า ต้องจัดกิจกรรมที่เรียกว่าโรงเรียนวิถีพุทธ (กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น บรรยาภาสสะอาด ร่มรื่น) ยังผลให้ผู้ปฏิบัติมีระเบียบวินัย มีความซื่อสัตย์ เสียสละ เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน^{๒๔} ส่วน ยศพร เสนะวิณิน ได้กล่าวย้ำอีกว่านอกจากการจัดกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธได้อย่างเหมาะสมกับเยาวชนแล้ว ต้องติดตามประเมินผลจากแบบสอบถามพฤติกรรม เยาวชนจากพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู ในด้านอารมณ์ ร่างกาย ปัญญาและสังคมเป็นอย่างมาก เพื่อดูความก้าวหน้าในการปฏิบัติ^{๒๕} สอดคล้องกับพระวรพจน์ นิสโก (เกียงพุทรา) ว่า ดังนั้น ด้านโรงเรียนวิถีพุทธเองจะต้องมีการบริหารทางวิชาการที่ดี มีการเรียนการสอนที่ดี มีแบบอย่าง มีกิจกรรมพื้นฐานชีวิต มีการบริหารบุคคล อาคารสถานที่ สภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย ซึ่งการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเข็มทิศชี้แนะทางประพฤติปฏิบัติในวิถีชีวิต นับว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง นำมาซึ่งความผาสุกและสันติภาพอันยั่งยืน^{๒๖} ยิ่งกว่านั้น ทรงเดช เศรษฐปริญา ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธ พบว่าปัจจุบันสถาบันโรงเรียน มีการบริหารจัดการตามระบบไตรสิกขาโดยใช้ชื่อว่า “โรงเรียนวิถีพุทธ” เป็นต้น เป็นโรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหาร และการพัฒนาเยาวชนโดยรวม

^{๒๒} พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โกมล คีมทอง, ๒๕๓๗), หน้า ๗๕-๘๑.

^{๒๓} ภูวนัธูสร หนูมาก, “กระบวนการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ”, **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า บทคัดย่อ.

^{๒๔} อัมพร สังข์พระกร, “การพัฒนาคุณธรรมด้วยกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธ ของโรงเรียนบ้านหนองสองห้อง ปีการศึกษา ๒๕๔๙”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏ เทพสตรี, ๒๕๔๕), หน้า บทคัดย่อ.

^{๒๕} ยศพร เสนะวิณิน, “รูปแบบการจัดกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธที่เหมาะสมกับนักเรียนกรณีเฉพาะโรงเรียนวัดกำแพง สำนักงานเขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า บทคัดย่อ.

^{๒๖} พระวรพจน์ นิสโก (เกียงพุทรา), “การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๘๙.

ของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ โดยมีลักษณะโครงสร้างดังนี้^{๒๗}

รูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนวิถีพุทธดำเนินการพัฒนาเยาวชนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ เยาวชนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านการกิน อยู่ ดู ฟัง ให้เป็น รู้เข้าใจในคุณค่าอย่างแท้จริง โดยใช้กระบวนการทางวัฒนธรรม และ พระสงฆ์เป็นผู้เชื่อมเสริม มีเมตตาธรรม เป็นฐานในการดำเนินชีวิต ผู้บริหารและคณะครูเป็นที่ปรึกษา เป็นแบบอย่าง มีการสนับสนุนอย่างเกื้อกูล

ลักษณะโรงเรียนวิถีพุทธ เน้นการจัดบริบททุก ๆ ด้าน ให้สนับสนุนโดยเอื้อต่อเยาวชนในการพัฒนาตามหลักธรรมอย่างบูรณาการ อันส่งเสริมให้เกิดความเจริญไพบูลย์ตามลักษณะแห่งปัญญา วัฒนธรรม ๔ ประการ ดังนี้

๑) สัมปยุตสังเสวะ หมายถึง การอยู่ใกล้คนดีใกล้นักปราชญ์ มีครูเป็นแบบอย่างที่ดี มีสื่อตลอดข้อมูลข่าวสารที่ดี

๒) สัทธัมมัสสวนะ หมายถึง เอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตรที่ชัดเจน การเรียนการสอนที่เอื้อต่อเยาวชน (ผู้เรียน) ที่ดี

๓) โยนิโสมนสิการ หมายถึง มีวิจารณ์ญาณ ด้านกระบวนการคิดวิเคราะห์อันแยบยล พิจารณาหาเหตุผลที่ถูกต้องวิตามกระบวนการและถูกต้อง

๔) อัมมานุญมมปฏิบัติ หมายถึง สามารถนำองค์ความรู้ไปปฏิบัติ ปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

โรงเรียนวิถีพุทธ มีการดำเนินการพัฒนาโรงเรียนอย่างเป็นระบบ บุคลากรมีคุณลักษณะที่ดี มีการบริหารจัดการ มีหลักสูตรชัดเจน มีแหล่งเรียนรู้อย่างบูรณาการและสภาพแวดล้อม ที่เอื้อต่อการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา

๑) บุคลากรมีคุณลักษณะที่ดี ได้แก่ ผู้บริหาร ครู

- ผู้บริหาร : มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (ลด ละ เลิก อบายมุข) ถือศีล ๕ และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีพรหมวิหารธรรมประจำใจ (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) มีความซื่อสัตย์ มีความจริงใจในการทำงาน มีความเข้าใจที่ถูกต้องในพระรัตนตรัย นับถือและศรัทธาในพระพุทธศาสนา

^{๒๗} ทรงเดช เศรษฐปริญญา, “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธ : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนศักดิ์สุนันท์วิทยา อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง”, สารนิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒-๑๕.

- ครู : มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา (ลด ละ เลิก อบายมุข) มีศีลธรรมและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีพรหมวิหารธรรม (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) มีความเป็นกัลยาณมิตร มุ่งพัฒนาให้เยาวชนเกิดความเจริญงอกงาม ตามหลักไตรสิกขา รู้ เข้าใจ และสามารถนำไปปฏิบัติได้

๒) การบริหารจัดการ ได้แก่ ระบบบริหาร ระบบหลักสูตร

- ระบบบริหาร : มีวิสัยทัศน์หรือปรัชญา พันธกิจ เป้าหมาย ธรรมนูญ หรือแผนกลยุทธ์ที่มีจุดเน้นในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ แต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษา หรือคณะกรรมการดำเนินงานและบริหารดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง โดยผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย (บ้าน วัด โรงเรียน องค์การบริหารส่วนตำบล) มีส่วนร่วม ปลุกฝังความเชื่อ สร้างเสริมดวงปัญญาทางพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นกับบุคลากร ตลอดถึงผู้ที่เกี่ยวข้องสานความร่วมมือระหว่างวัด บ้าน ผู้ปกครอง ชุมชน เพื่อพัฒนาเยาวชน ติดตามการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง ตรวจสอบ ประเมินผล พร้อมรับการเสนอแนะข้อบกพร่องเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

- ระบบหลักสูตร : หลักสูตรโรงเรียนวิถีพุทธ มีหน่วยการเรียนรู้ และแผนการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้

๓) ด้านกายภาพและการจัดระบบสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สภาพแวดล้อม : มีการประดิษฐานพระพุทธรูปประจำโรงเรียน ประจำห้องเรียนให้เหมาะสม มีป้ายวิสัยทัศน์ ป้ายปรัชญาของโรงเรียน ป้ายพุทธภาษิต ป้ายคติธรรม คำขวัญคุณธรรม ช่วงพักเที่ยงเปิดเพลงคุณธรรม โดยทั่วไปในบริเวณโรงเรียน สภาพโรงเรียนมีความปลอดภัย สะอาด สงบ ร่มรื่น เรียบง่ายใกล้ธรรมชาติ บริเวณโรงเรียนต้องปราศจากสิ่งแวดล้อมด้านอบายมุข

อย่างไรก็ตาม จุดเริ่มต้นของสถาบันที่จะนำหลักการ “ฝึก ๓ ฐาน” ไปประยุกต์ใช้กับเยาวชน ต้องคำนึงส่วนสำคัญที่สุดคือ “ต้องเข้าใจ ในวุฒิภาวะ ธรรมชาติ พฤติกรรมตามวัยของเยาวชน จึงต้องยอมสละเวลาส่วนหนึ่งมาทำการฝึก ๓ ฐานอย่างใกล้ชิดเสมือน “การมาเล่นกัน”

การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในปัจจุบัน คือ การสร้างเหตุแห่งการอบรมส่งเสริมการเจริญปัญญา ได้แก่ การใส่ใจศึกษา มีการรับข้อมูลข่าวสารอย่างรู้เท่าทัน คบหาสมาคมกับคนดี (กัลยาณมิตร) การได้เรียนรู้จากบุคคลอื่น (ปรโตโมสะ) ที่ดี เช่น ครอบครัว ครูอาจารย์ พระสงฆ์ สมาชิกในสังคมที่ดีเป็นแบบอย่างหรือเป็นผู้แนะนำได้ เป็นต้น ซึ่งในทุก ๆ สังคมที่มีวัฒนธรรมดีงาม จึงใส่ใจกับการส่งเสริมความรู้ ผลักดัน จูงใจให้เกิดค่านิยมและพฤติกรรมรักการอ่าน การเสวนา คบหาคนดี (สัตบุรุษ) หรือการอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีแหล่งความรู้ที่เป็นต้นแบบถูกต้องมีคุณธรรม จึงเป็นแนวทางการประยุกต์ใช้หลักปัญญาในไตรสิกขา มาสู่ภาคการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม และต่อมาเมื่อเยาวชนมีความรู้ด้วยสติปัญญา ย่อมเป็นผู้รู้จักควบคุมภาวะอารมณ์ที่เป็นทุกขโทษ หรือ มัวเมา ลุ่มหลง จนขาดสติไร้ความสำนึก ซึ่งเป็นคุณอย่างยิ่งของการพัฒนาตน พัฒนาสังคม โดยจะกำหนด

รูปแบบพฤติกรรมของคนดีตามที่คาดหวังได้ คือมีหลักศีลกำกับการกระทำที่เว้นทุจริต ปฏิบัติตามกฎหมาย กติกาของสังคม มีวินัยจากภายใน ลด ละ อบายมุข ประกอบอาชีพสุจริต ไม่เบียดเบียนหรือสร้างปัญหาให้สังคมและสิ่งแวดล้อม บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและบุคคลอื่น ซึ่งหลักไตรสิกขานี้ยังใช้เป็นวิธีการขัดเกลาปัญหาทางสังคม ดังนี้แล้ววัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันในสังคมก็จะพึงร่มเย็นเป็นสุข ด้วยพุทธธรรมนำชีวิต ด้วยคุณค่าของการนำหลักไตรสิกขาไปใช้ให้บรรลุผลสำเร็จ เป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ดีงามอย่างแท้จริง

ดังที่ กุหลาบ รัตนสังฆธรรม และคณะ ได้ศึกษาพุทธวิธีสู่ความสำเร็จและความสุข ที่สอดแทรก สาระธรรมอย่างบูรณาการ เป็นตัวชี้วัดผลสัมฤทธิ์ของความสุขและสำเร็จความคาดหวังของเยาวชน ๕ อย่าง พบว่า ๑) ถ้าอยากได้ A ต้องคิดวางแผนเป้าหมายในการเรียนครบทุกวิชา บริหารเวลาได้ดี มีวินัยในการเรียน มุ่งเพียรไฝ่ค้นคว้า กล้าคิด กล้าทำ นำเสนอ ไม่ผอเอเรื่องความซื่อสัตย์ และอดทน ๒) อยากได้เพื่อน ต้องคิดให้ รัก อภัย ห่วงใย ใส่ใจ มองตนเองให้ออก ต้องรู้จักให้และเอื้ออาทร ไม่แสบงอน มีความจริงใจ ใส่ใจในปัญหาของเพื่อน ไม่ลืมหูลืมตาหลักมนุษยสัมพันธ์ สร้างสรรค์กิจกรรม เสียสละ ลดละอัตตาในตนเอง ๓) อยากได้ การยอมรับนับถือ ต้องรู้จักให้ ใฝ่ใจ ในการลงมือทำ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีสัมมาคารวะ กิริยาอ่อนน้อม ยอมรับความคิดเห็นของบุคคลอื่น รู้สึกสดชื่นเมื่อทู่เม ๔) อยากได้ความสุขสนุกสนานต้องปรับตัวให้ดี มีอารมณ์ขัน สร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ มีน้ำใจเป็นนักกีฬา นำพาความอดทน ฝึกฝนการให้อภัย สดใสร่าเริง มีอารมณ์บันเทิงในจิตใจ ๕) อยากรู้จักตนเอง ต้องมองตนออก บอกตนได้ ใช้ตนเป็น^{๒๘}

พุทธวิธีในการแก้ปัญหาความรุนแรงของเยาวชน

พุทธวิธี เป็นหลักการในด้านวางแผนการแก้ไขปัญหาความรุนแรงของเยาวชนได้จริง โดยสามารถจำแนกแยกแยะนำเสนอแสดงด้วยการวิเคราะห์ ดังนี้

หลักการที่ ๑ เมตตามโนกรรม การดำริในการมุ่งกระทำเพื่อสร้างสรรค์ โนมนำให้เยาวชนเป็นผู้ประพฤติดี ละเว้นความชั่ว ทางกาย ทางวาจา ทางใจ เป็นคนดีมีศีลธรรม ไม่เป็นทาสอบายมุข มุ่งประโยชน์ทั้งส่วนปัจเจกบุคคลและส่วนรวมคือสังคม

หลักการที่ ๒ สามัคคีธรรม หลักการนี้เป็นการรวมตัวกันของผู้ที่อยู่ในกลุ่มสังคมหนึ่ง ที่ร่วมแรงร่วมใจกัน อาทิ การร่วมประชุม การร่วมกิจกรรม การช่วยเหลือในกิจการ เพื่อกระทำการให้บรรลุเป้าหมายในการป้องกันทางแห่งความเสื่อม ที่เยาวชนอาจเข้าไปเกี่ยวข้องกับ ความรุนแรง สิ่งเสพติด การพนัน ฯลฯ หลักการนี้เป็นการใช้พลังมวลชนคือหลักสามัคคีธรรม

^{๒๘} กุหลาบ รัตนสังฆธรรม และคณะ, พุทธวิธีสู่ความสำเร็จและความสุข : สอดแทรก สุข สดใส, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓-๔.

หลักการที่ ๓ การสร้างสัมมาทิฐิ ความเห็นที่ถูกต้องเพื่อการปฏิบัติตน ดำรงชีวิต ด้วยการละเลิกจากอบายมุขและพฤติกรรมที่นำไปสู่ความเสื่อม อีกทั้งให้คบหาคนดี อยู่ในกลุ่มของคนดี ซึ่งตรงกับมงคลข้อที่ ๑ ไม่คบพาล และมงคลข้อที่ ๒ การคบบัณฑิต เป็นหลักการที่ชาวพุทธทุกคนควรนำมาปฏิบัติ ซึ่งพุทธวิธีการแก้ปัญหาที่ได้นำมาใช้ชัดเจน คือการเข้าร่วมในกิจกรรมคนดี เช่น To Be Number One เกิดการเสวนากับคนดี มิตรดี ได้หลักคิด ได้ต้นแบบคนทำความดี ได้แรงบันดาลใจในการทำมาความดีเช่นนั้นด้วยตนเอง จึงเป็นความถูกต้องที่มาจากปัญญาสัมมาทิฐิ จากพุทธวิธีเชิงพุทธในการแก้ไขปัญหาเยาวชน

ดังนั้น พัฒนาเยาวชนด้วยหลักไตรสิกขา ๓ ฐาน เป็นกระบวนการแก้ไขปัญหา ความรุนแรงของเยาวชน เพื่อให้มีความรู้ความสามารถหรือสมรรถนะ มีประสิทธิภาพ และมีคุณธรรม จริยธรรม ตามหลักไตรสิกขา คือ กาย (กายกรรม) คำพูด (วจีกรรม) ใจ ความคิด (มโนกรรม) เป็นข้อปฏิบัติสำหรับเยาวชน การศึกษาข้อปฏิบัติที่พึงศึกษา ๓ อย่าง ได้แก่ ๑) อธิศีลสิกขา (ศึกษาเรื่องศีล อบรมปฏิบัติให้ถูกต้องดีงาม) ๒) อธิจิตตสิกขา (ศึกษาเรื่องจิต อบรมจิตให้สงบมั่นคงเป็นสมาธิ) ๓) อธิปัญญาสิกขา (ศึกษาเรื่องปัญญา อบรมตนให้เกิดปัญญาแจ่มแจ้ง)

พุทธวิธีแก้ปัญหาคความรุนแรงของเยาวชน เป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อน ยากต่อการเข้าใจ สำหรับผู้ที่มีสภาพจิตใจที่หยาบกระด้าง เป็นการสร้างแรงกระตุ้น กรอบหว่านล้อม สร้างจิตตระหนักรู้จากภายในสู่การประพฤติปฏิบัติ โดยมีแนวคิดทฤษฎีให้แนวทางไว้ดังนี้

ตามแนวคิดของบราวน์ (Brown) ซึ่งได้กล่าวถึงลักษณะของจริยธรรมว่าขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละบุคคลที่อาจแตกต่างกันไป โดยได้แบ่งจริยธรรมออกเป็น ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านความรู้ (Knowledge) ๒) ด้านความรู้สึกรู้ (Feeling) ๓) ด้านการประพฤติปฏิบัติ (Conduct)^{๒๙} ส่วนแนวคิดของ ฮอฟแมน (Hoffman) ได้แบ่งจริยธรรมออกเป็น ๓ ด้านดังนี้ ๑) ความคิดทางศีลธรรมหรือจริยธรรม (Moral Thought) ๒) ความรู้สึกรู้ทางศีลธรรมหรือจริยธรรม (Moral Feeling) ๓) การแสดงพฤติกรรมทางศีลธรรม (Moral Behavior)^{๓๐} สอดคล้องกับ เดอร์ไคม์ (Durkheim) ได้จำแนกองค์ประกอบของจริยธรรมว่า ๑) ความมีระเบียบวินัย ๒) หน้าที่ความผูกพันต่อสังคม ๓) ความรู้จักสำนึกผิดชอบชั่วดีด้วยตนเอง^{๓๑} เจฟเฟอรี (Jeffreys) ได้ให้นิยามจริยธรรมว่าเป็นพฤติกรรมที่สอดคล้องกับมาตรฐานของความดี ความเลว เป็นพฤติกรรมที่มุ่งสู่ความดีงามและละเว้นความชั่วทั้งปวง^{๓๒}

^{๒๙} พระอริการณโชติ จิรธมโม (เชือนเพชร). “การพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนระดับประถมปีที่ ๕-๖”, หน้า ๒๓.

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน.

^{๓๑} อ้างแล้ว, หน้า ๑๙.

^{๓๒} อ้างแล้ว, หน้า ๒๑-๒๒.

ขณะที่ แนวคิดทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ (Freud) กล่าวว่า การแก้ปัญหา ความรุนแรงของเยาวชน ต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ โดยที่ : อิด (id) เป็นแหล่งพลังงานทางจิตขั้นพื้นฐาน ซึ่งติดตัวเรามาตั้งแต่เกิดเหมือนตะกอนที่ติดยั้งห้วงแห่งจิตโดยไม่มีปัจจัยใดมาควบคุม อีโก้ (ego) เป็นตัวควบคุมพฤติกรรมของอิด (id) เริ่มใช้สมองคิดหาเหตุผลขึ้นมาบ้าง ทำให้เกิดการเรียนรู้ ส่วนซูเปอร์อีโก้ (Superego) เป็นหลักแห่งอุดมคติ ศีลธรรมจรรยา โดยมีหลักธรรมทางศาสนาเข้ามาช่วย เพื่อเป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวกต่อการควบคุม ในการกระทำคุณงามความดี สิ่งที่ยังคมยอมรับ-ไม่ยอมรับ สิ่งไหนควรทำ-ไม่ควรทำ ดังนั้น จะเห็นได้ว่าอิด (id) นั้นมุ่งแต่ความสำเร็จ รื่นเริง อีโก้ (ego) เน้นความเป็นจริง ส่วน ซูเปอร์อีโก้ (Superego) นั้นจะอยู่เหนืออิด (id) และ อีโก้ (ego) เป็นเรื่องของความประพฤติด^{๓๓} จากแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของ สกินเนอร์ (Skinner) ก็ยังเชื่อว่าแรงจูงใจเป็นเหตุทำให้เกิดการพัฒนาทางสังคม มีรากฐานมาจากความต้องการของแรงจูงใจ หลีกเลี่ยงการถูกประณามจากสังคม มีความเกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีที่สังคมนั้น ๆ นับถือและเป็นเงื่อนไขปัจจัยภายนอก ได้แก่ สิ่งแวดล้อม (ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน) จะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาเยาวชนอย่างไรย่อมขึ้นอยู่กับแรงจูงใจ ที่คอยหนุนนำให้เกิดปัจจัยภายในอันพึงประสงค์^{๓๔} ในขณะเดียวกัน

ปีเตอร์ ที. โคลแมน (Peter T. Coleman) ได้กล่าวถึงความขัดแย้งในกรณีเมื่อเกิดขึ้นแล้ว ไม่สามารถพูดตกลงกันได้ อันเนื่องมาจากการวางอำนาจข่มเหงผู้ที่ด้อยกว่า จึงทำให้วิธีการจัดการปัญหาดังกล่าวล้มเหลวว่า “สิ่งสำคัญที่เราพยายามจะนำเสนอก็คืออำนาจร่วม (Power with) อันเป็นกระบวนการใช้การมีส่วนร่วมหรือสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้น” ในกลุ่มเยาวชนเหล่านั้น^{๓๕} สอดคล้องกับ พลเอกสายหยุด เกิดผล ได้กล่าวถึงแนวทางแก้ไขปัญหาคความรุนแรงของเยาวชนว่า การอยู่ร่วมกัน หมุ่มาอยู่ย่อมมีความขัดแย้ง ความสัมพันธ์ระหว่างกันที่ “ต้องยึดถือประโยชน์ของตนเองเป็นธรรมดา แต่ที่ไม่ขัดแย้งกันก็เพราะการเจรจาประนีประนอมทำความเข้าใจกัน มันก็ไม่ได้มีความรุนแรง”^{๓๖}

แนวทางในการป้องกัน แก้ไขปัญหาคความรุนแรงเพื่อให้ได้ผลต้องให้ความร่วมมือ ทั้งปัจเจกบุคคลและพหุภาคี^{๓๗} ได้แก่ เจ้าหน้าที่ตำรวจควรช่วยดูแลกดขี่ในจุดที่เป็นอันตรายให้มาก

^{๓๓} อ้างแล้ว, หน้า ๓๓.

^{๓๔} อ้างแล้ว.

^{๓๕} Peter T. Coleman, “Power and Conflict” in **The Handbook Conflict Resolution : Theory and Practice**, (San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 2000), p. 108-128.

^{๓๖} พลเอกสายหยุด เกิดผล, “สันติภาพสร้างสรรค์ได้หรือต้องรอคอย”, ใน **สันติศึกษากับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง**.

^{๓๗} **ต้นเหตุและปัจจัยเสี่ยงที่ทำให้เกิดความรุนแรง**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://health.exteen.com/> [๒๒ กันยายน ๒๕๕๕].

ควรลงโทษผู้กระทำผิดทางอาญาให้นักในคดีที่เกิดขึ้น ซึ่งทำให้บุคคลอื่นและสังคมเกิดความเดือดร้อนการควบคุมสื่ออย่าให้ออกข่าว และแพร่ภาพเรื่องราวที่เกี่ยวกับความรุนแรงมากนักเยาวชนต้องระวังตนเองให้ปลอดภัยจากการถูกจี๋ ปล้น ชิงทรัพย์ รวมทั้งการหลอกลวง ควรลดความขัดแย้งยึดถือหลักศาสนาที่ตนนับถือ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการฆ่าสัตว์ การทำร้ายร่างกาย การเบียดเบียนบุคคลอื่น การเสพสารเสพติดทุกชนิด ผู้หญิงควรแต่งกายให้รัดกุม มิดชิด และระมัดระวังในการเดินทางไปในที่เปลี่ยว หรือไม่ปลอดภัย ต้องใช้วิจารณญาณในการเล่นอินเทอร์เน็ต รวมกลุ่มจิตอาสา ออกตรวจดูแลชุมชน แจ้งเหตุแก่เจ้าหน้าที่เตือนภัยอาสาสมัคร มีความเคารพตนเอง มีความรับผิดชอบต่อสังคม และมีพฤติกรรมที่เป็นผู้ใหญ่ มีเหตุมีผล ปัญหาการใช้ความรุนแรงที่เกิดจากเยาวชน จึงไม่ควรถูกมองว่าเป็นความชั่วช้าต่ำทรามในกมลสันดาน หากแต่เป็นเหยื่อของสภาวะทางสังคมรวมทั้งสภาวะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ควรให้อภัย ให้โอกาสในการปรับตัว

การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเยาวชน ในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น มักจะต้องเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของบุคคลหลายระดับ และในบางโอกาสจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเพื่อนร่วมงาน ในทางจิตวิทยาการเสริมแรง ถือเป็นวิธีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การคงไว้ซึ่งพฤติกรรมอันพึงประสงค์ และปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ ได้แก่ วิธีการชมเชยอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ชมด้วยความจริงใจ คำชมต้องสัมพันธ์อันดีกับสีหน้าท่าทางของผู้ชม คำชมต้องไม่ยืดเยื้อ ไม่ชมพร่ำเพรื่อ ในผลงานที่เป็นความภาคภูมิใจของเขอย่างแท้จริง ชมในเรื่องหรือแง่มุมที่เยาวชนถูกชมคิดไม่ถึงหรือไม่คิดว่าจะได้รับคำชม การชมต่อหน้าบุคคลอื่นหรือให้บุคคลอื่นได้รับรู้ด้วยจะได้ผลดีกว่า หรือการชมต่อหน้าในที่ประชุมจะมีชาวบ้านรับรู้มากกว่า จึงจะสร้างความภาคภูมิใจแก่เยาวชนที่ถูกชมได้มากกว่า ชมทันทีที่พฤติกรรมสิ้นสุดจะได้ผลมากกว่าการปล่อยทิ้งไว้นาน การยกตัวอย่างประกอบคำชม จะทำให้การชมนั้นได้รับผลเป็นเลิศ เหล่านี้ถือเป็นแนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหามารยาทและความรุนแรงของเยาวชน

วิธีการปฏิบัติตามหลักปลอดภัยไว้ก่อน (Safety First) เพื่อปราชญ์ ป้องกันและแก้ปัญหาความรุนแรง การแก้ปัญหาทุกอย่างต้องไม่ใช้ความรุนแรง ไม่เข้าไปในสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่เสี่ยงต่อความรุนแรง เช่น ไม่ไปในสถานที่เปลี่ยว อาจโดนทำร้ายได้ เป็นต้น ไม่พูดหรือกระทำการที่ยั่วแระให้เกิดความไม่พอใจ เมื่อพบเห็นเหตุการณ์หรือสิ่งผิดปกติเสี่ยงต่อความไม่ปลอดภัย ต้องแจ้งให้ผู้เกี่ยวข้องหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหานั้นที่อาจเกิดขึ้น ประพฤติตนในทางที่ถูกต้องยึดหลัก “ปลอดภัยไว้ก่อน” ไม่ประมาท แสวงหาจุดร่วมที่คล้ายคลึงกันได้ สอดคล้องกับ รศ.ดร.โคทม อารียา ได้กล่าวถึงกระบวนการส่งเสริมสันติวิธี ว่า

เรามีความจำเป็นที่จะสร้างองค์กร ความรู้กับความขัดแย้งและสันติวิธี ความขัดแย้งระดับบุคคลเป็นเรื่องที่ต้องศึกษาค้นคว้า โดยเฉพาะในทางจิตวิทยา และระบบความเชื่อศรัทธา ความขัดแย้งระดับองค์กร ต้องการความรู้ในด้านวิทยากร บริหารจัดการ ความขัดแย้ง

ระดับประเทศ ย่อมต้องการความรู้ทางด้านสังคม วิทยาการเมือง และกฎหมาย ระหว่างประเทศ เป็นต้น เราจึงจำเป็นต้องศึกษาเรื่องสันติวิธีอย่างจริงจัง เพราะเป็นเรื่องสำคัญที่ส่งผลอันคัมค่า นั่นคือความสงบสุขของบุคคลและสังคม

ในส่วนของการส่งเสริมสันติวิธี ทุกภาคส่วนของสังคมควรก่อตั้งกลไกส่งเสริมสันติวิธี “บรรทัดฐานการจัดการความขัดแย้งต้องยึดมั่นสันติวิธี” ควรเอาใจใส่เรื่องการศึกษาและประยุกต์ใช้สันติวิธีอย่างจริงจัง โดยเฉพาะสันติวิธีในระดับองค์กรภาคประชาสังคม มีการตื่นตัว เป็นวิธีเดียวที่เป็นธรรม และสร้างความสงบสุขที่ยั่งยืน^{๓๘} ส่วน โยฮัน กัลตุง ได้เสนอทางเลือกใหม่ให้กับสังคมเรียกว่าสันติภาพเชิงโครงสร้าง โดยตั้งสมมติฐานว่า “สันติภาพไม่ได้เป็นเพียงสันติภาพในระหว่างประเทศหรือรัฐชาติเท่านั้น แต่หมายถึงสันติภาพในสังคม สันติภาพระหว่างภายในตัวมนุษย์ และสันติภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นสันติภาพที่ครอบคลุมทั้งธรรมชาติ มนุษย์ สังคม และโลก...จะสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติ”^{๓๙}

สำหรับแนวทางแก้ไขความขัดแย้ง โยฮัน กัลตุง ก็ได้กล่าวถึงความรุนแรงของเยาวชนไว้ ๓ แนวทางดังนี้ ๑) ต้องแก้ปัญหาที่รากเหง้าของระดับโครงสร้าง ๒) การฟื้นฟูบูรณะเยาวชน สังคม หลังการเผชิญความรุนแรงทางตรง ๓) ความปรองดองระหว่างเยาวชนที่ขัดแย้งหรือสร้างความรุนแรงต่อกัน ซึ่งเป็นต้นทุนที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่องานสังคม ถ้าสามารถยุติความรุนแรงได้ก็จะก่อให้เกิดผลดีต่อสังคมในวงกว้าง ดังนั้น การจัดการความขัดแย้ง ความรุนแรงของเยาวชน ต้องทำควบคู่กันไปด้วยการลดพฤติกรรมความขัดแย้งให้น้อยลง โดยการสร้างความเข้าใจ และปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ ความรุนแรงทางตรงที่เกิดขึ้นซึ่งเห็นได้ชัดเจน สามารถยุติได้ด้วยการเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อนำไปสู่การลดความขัดแย้ง ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง : สามารถยุติได้โดยปรับเปลี่ยนโครงสร้างและความไม่เป็นธรรม ความรุนแรงทางวัฒนธรรม : สามารถยุติได้ด้วยการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ไม่ดีต่อกัน โดยที่ มหาตมะ คานธี (Mahatama Gandhi) ได้เสนอหลักอหิงสาในการต่อสู้กับความรุนแรงว่า

รากฐานของอหิงสาหรือการไม่เบียดเบียนนั้น เริ่มต้นจากศรัทธาในสัจจะหรือพระเป็นเจ้า ซึ่งดำรงอยู่ทุกหนทุกแห่ง ดังนั้น จะไม่อาจใช้ความรุนแรงต่อชีวิตของฝ่ายตรงข้ามได้ ไม่อาจเกลียดชังเขาได้ แต่ที่ต้องเป็นศัตรูด้วยความชั่ว และความอยุติธรรมต่าง ๆ การต่อสู้กับความอยุติธรรมเหล่านั้นจึงต้องใช้อหิงสาเป็นหลัก และพร้อมที่จะเผชิญกับความทุกข์ยากใน

^{๓๘} รศ.ดร.โคทม อารียา, “กระบวนการส่งเสริมสันติวิธี”, ๓๐ ปี ๑๔ ตุลา จดหมายข่าว ประชาชน, ฉบับที่ ๓ (๑ ตุลาคม ๒๕๔๖): ๒๓-๒๕.

^{๓๙} Johan Galtung, **Peace by Peaceful Means : Peace and Conflict Development and Civilization**, (London: Sage, 1998), p.15.

ลักษณะต่าง ๆ ซึ่งจะกระทำได้อีกต่อเมื่อผู้ปฏิบัติสัทยาเคราะห์หรือผู้ที่ใช้อหิงสา มีศรัทธาในพระเป็นเจ้าหรือสัจจะ^{๔๐}

ในขณะที่ Fred C. Ikle. กล่าวว่าวิธีการจัดการความขัดแย้ง ปัญหาของความขัดแย้งของเยาวชนที่เกิดขึ้นมิใช่การจัดการความขัดแย้งให้หมดสิ้นไป แต่เป็นเรื่องของวิธีการที่จะต้องหาทางออกโดยวิธีที่ไม่ใช่ทางกฎหมายและวิธีทางกฎหมาย วิธีที่ไม่ใช่ทางกฎหมาย ได้แก่ ๑) การเจรจา (Negotiation) เป็นกระบวนการของการแสดงออก มีข้อเสนอที่ต้องการให้ได้รับการตกลง บนพื้นฐานผลประโยชน์ร่วมกันในเรื่องที่มีการขัดแย้ง ๒) การไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง (Mediation) เป็นกระบวนการของเยาวชนที่คู่กรณีใช้ในการแก้ไข โดยสมัครใจมาพูดคุย เพื่อหาทางออก แล้วร่วมกันตัดสินใจนำไปสู่ผลที่คู่เจรจาพึงพอใจ ๓) สนทนาสนทนา (Dialogue) เป็น “กระบวนการที่ดำเนินไปโดยใช้กระบวนการสื่อสารระหว่างเยาวชนเพื่อให้เกิดการคิดร่วมกัน เป็นการสร้างสรรค์ที่กว้างกว่าการระดมความคิด (Brainstorming) ๔) การประนีประนอม (Compromising) ท่ามกลางการเผชิญหน้าเพื่อเจรจาต่อรองในสิ่งที่แต่ละฝ่ายต้องการ บรรยายภาคต้องเต็มไปด้วยหลักแนวคิดที่ว่า “แสวงจุดร่วม และ สงวนจุดต่าง” ๕) การมีส่วนร่วม (Participation) ของเยาวชน เป็นการสร้างเวทีและเปิดเวทีให้แก่เยาวชนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมสังเกตการณ์ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับผลประโยชน์ ๖) การให้อภัย (Forgiveness) เป็นการปลดปล่อยความรู้สึกอาฆาต และความตั้งใจที่จะแก้แค้น เป็นกระบวนการทางจิตที่จะเกิดขึ้นตามมาจากความขัดแย้ง^{๔๑} สอดคล้องกับ วันชัย วัฒนศัพท์ ได้กล่าวถึงเครื่องมือในการแก้ไขความขัดแย้ง ความรุนแรงของเยาวชนว่า สามารถเลือกใช้เครื่องมือและวิธีการในการยุติความรุนแรงได้หลากหลายวิธี เช่น การเจรจา (Negotiation) การไกล่เกลี่ย (Mediation) การสานเสวนา (Dialogue) และการประชาเสวนาหาทางออก^{๔๒}

ขณะที่ มาร์ลีน ชไนเดอร์ (Marlene Schneider) และคณะ ได้ออกแบบเทคนิคที่ชื่อว่า “Turtle Technique” ไว้ในงานวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์ในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม” เป็นกระบวนการสำหรับช่วยควบคุมเยาวชนที่มีอารมณ์รุนแรงค่อนข้างไปในทางก้าวร้าวง่าย ให้รู้จักควบคุมพฤติกรรมที่หุนหันพลันแล่นของตนเอง ประกอบด้วย ๔ ส่วน ๑) การโต้ตอบแบบเต่า (turtle response) ๒) การผ่อนคลาย (relaxation) ๓) การแก้ปัญหา (problem-solving) ๔) การสนับสนุนอย่างเท่าเทียมกัน (peer support) ผลคือพฤติกรรมก้าวร้าวของเยาวชนค่อย ๆ ลดลง สามารถควบคุมและรับมือกับความผิดหวังหรือความรู้สึกที่ไม่ได้ตั้งใจนึก โดยเทคนิคนี้จะช่วยเยาวชนให้สามารถควบคุม

^{๔๐} M.K. Gandhi, **My Non-violence**, (Ahmedabad : Navajivan, 1960), p. 4.

^{๔๑} Fred C. Ikle,, **How Nations Negotiate**, (New York: Harper&Row, 1964), p. 3-4.

^{๔๒} วันชัย วัฒนศัพท์, **ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือการแก้ปัญหา**, (ขอนแก่น: โรงพิมพ์ศิริกัณฑ์อภิเชษฐ์, ๒๕๔๗), หน้า ๓๒-๓๓.

ความโกรธ โดยสุดท้ายใจลึก ๆ ๓ ครั้ง และคิดอย่างสงบว่า “มันเป็นอุบัติเหตุ ฉันสามารถสงบลงและคิดถึงทางแก้ปัญหาได้” เมื่อใจสงบจะคิดถึงทางแก้ปัญหาได้^{๔๓}

ความรุนแรงเมื่อเกิดขึ้นแล้วไม่สามารถพูดตกลงกันได้ อันเนื่องมาจากการวางอำนาจ ช่มเหงผู้ที่ด้อยกว่า จึงทำให้วิธีการจัดการปัญหาดังกล่าวล้มเหลว การแก้ไขความรุนแรงเพื่อให้ได้ผล ต้องให้ความร่วมมือทั้งปัจเจกบุคคลและพหุภาคี ได้แก่ เจ้าหน้าที่ตำรวจควรช่วยดูแลกดขี่ในจุดที่เป็นอันตรายให้มาก ควรลงโทษผู้กระทำผิดทางอาญาให้หนักในคดีที่เกิดขึ้นอย่างจริงจัง ซึ่งทำให้บุคคลอื่นและสังคมเกิดความเดือดร้อน การควบคุมสื่ออย่าให้ออกข่าว และแพร่ภาพเรื่องราวที่เกี่ยวกับความรุนแรงมากนัก บุคคลต้องระวังตนเองให้ปลอดภัยจากการถูกจี้ ปล้น ชิงทรัพย์ รวมทั้งการหลอกลวง ควรลดความขัดแย้งยึดถือหลักศาสนาที่ตนนับถือ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการฆ่าสัตว์ การทำร้ายร่างกาย การเบียดเบียนบุคคลอื่น การเสพสารเสพติดทุกชนิด ผู้หญิงควรแต่งกายให้รัดกุม มิดชิด และระมัดระวังในการเดินทางไปในที่เปลี่ยว หรือไม่ปลอดภัย หากแต่เป็นเหยื่อของสถานะทางสังคมรวมทั้งสถานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ควรให้อภัย ให้โอกาสในการปรับตัว

สรุปแล้ว การฟื้นฟูบูรณะเยาวชน หลังการเผชิญความรุนแรงทางตรง ความปรองดองระหว่างเยาวชนที่ขัดแย้งหรือสร้างความรุนแรงต่อกัน ซึ่งเป็นต้นทุนที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคม ถ้าสามารถยุติความรุนแรงได้ก็จะก่อให้เกิดผลดีต่อสังคมในวงกว้าง ดังนั้น การจัดการความขัดแย้ง ความรุนแรงของเยาวชน ต้องทำควบคู่กันไปด้วยการลดพฤติกรรมความขัดแย้งให้น้อยลง โดยการสร้างความเข้าใจ และปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ความรุนแรงทางตรง ที่เกิดขึ้นที่เห็นได้ชัดเจน สามารถยุติได้ด้วยการเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อนำไปสู่การลดความขัดแย้ง ความรุนแรงเชิงโครงสร้างยุติได้โดยปรับเปลี่ยนโครงสร้างและความไม่เป็นธรรม และความรุนแรงทางวัฒนธรรมสามารถยุติได้ด้วยการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ไม่ดีต่อกัน ต้องนำกระบวนการใช้การมีส่วนร่วมหรือสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้น การเจรจาประนีประนอมทำความเข้าใจกัน แนวทางในการป้องกัน โดยวิธีการ ดังนี้ ๑) การเจรจา (Negotiation) ๒) การไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง (Mediation) ๓) สนทนา (Dialogue) ๔) การประนีประนอม (Compromising) ๕) การมีส่วนร่วม (Participation) ๖) การให้อภัยซึ่งกันและกัน

ความรุนแรงของเยาวชน ถือเป็นเรื่องที่ทุกองค์กร ทุกฝ่ายต้องให้ความร่วมมือ ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของรัฐ ตำรวจ เป็นต้น ควรช่วยดูแลอย่างเข้มงวดในจุดที่ล่อแหลมเป็นอันตรายให้มาก ควรลงโทษผู้กระทำผิดกฎหมายให้หนัก ในฐานะความผิดที่เกิดขึ้นอันทำให้ตนเองและสังคมส่วนรวมเกิดความเดือดร้อน โดยไม่เห็นแก่พวกพ้อง การควบคุมสื่อทุกแขนงให้เสนอข่าวตาม ความเป็นจริง

^{๔๓} Marlene Schneider and others, “Psychology in the Schools : Turtle Techniques”, Vol. 13. Issue 4, **Published online**, (14 February 2006): 449-453.

โดยเฉพาะเรื่องราวเกี่ยวกับความรุนแรง ลามกอนาจาร เกมออนไลน์ให้มาก ทุกคนต้องดูแลตนเองให้ปลอดภัยจากการถูกวิ่งราวทรัพย์ ขโมย ปล้น การถูกหลอกลวง ลดความขัดแย้ง โดยยึดถือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เว้นจากฆ่า เบียดเบียน การทำร้ายร่างกายบุคคลอื่น การเสพสารเสพติด ผู้หญิงควรแต่งกายให้รัดกุมมิดชิด ระวังระวังไม่ไปในที่เปลี่ยว ไม่ปลอดภัย เพื่อให้ได้ผลต้องให้ความร่วมมือทั้งปัจเจกบุคคลและพหุภาคี โดยเฉพาะพ่อแม่ ผู้ปกครอง โรงเรียนอย่างต่อเนื่องและจริงจัง สามารถลดความขัดแย้งที่จะนำไปสู่ความรุนแรงได้ ดังนั้นกระบวนการแก้ไขปัญหาความรุนแรงของเยาวชน จึงต้องแก้ทั้งปัจจัยภายนอกและภายใน ดังนี้

๓.๔ ปัจจัยภายนอก

ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การมีสิ่งแวดล้อมที่ดีและมีกัลยาณมิตร สิ่งที่อยู่รอบข้าง โดยเยาวชนมีโอกาสสัมผัสอยู่เนืองนิตย์ เช่น ชุมชน ครอบครัว โรงเรียน โดยต้องมีกัลยาณมิตรเป็นเบื้องต้น สอดคล้องกับ

สมเด็จพระญาณสังวร ทรงตรัสไว้ว่า “เพื่อน (มิตร) ทั้งหลายซึ่งเป็นผู้ทรงปัญญา สามารถที่จะให้คำแนะนำอบรมอันถูกต้องได้ก็เรียกว่ากัลยาณมิตร”^{๔๔} ส่วน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ความหมายคำว่ามิตรไว้ว่า มิตร หมายถึง บุคคลที่ช่วยชี้แนะแนวทาง ชักจูง ตลอดจนแนะนำสั่งสอน ชักนำเยาวชนให้ดำเนินชีวิตที่ดีงาม ประสพผลดีและมีความสุข เจริญก้าวหน้า พัฒนาในทางศีลธรรม แม้จะเป็นพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ เป็นบุคคลเสมอกัน หรือตลอดทั้งพระสงฆ์จนถึงพระพุทธเจ้าก็นับว่าเป็นมิตร มิตรที่ดี มิตรมีธรรมเรียกว่า กัลยาณมิตร แปลว่า เพื่อนที่ดี มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ หวังดีปรารถนาดีต่อกัน มิตรผู้มีความอันธพินิจดี นอกจากนี้ ปรากฏความหมายของกัลยาณมิตร ดังท่านอธิบายไว้ในพุทธธรรม ความว่า คนดี คนมีปัญหา คนมีคุณธรรม ทางธรรมเรียกว่า สัตบุรุษบ้าง บัณฑิตบ้าง ถ้าคนดี คือสัตบุรุษหรือบัณฑิตนี้ไปทำหน้าที่ช่วยเหลือแนะนำสั่งสอนบุคคลอื่น ให้ตั้งอยู่ในสัมมาทิฐิ ตลอดจนมีความใส่ใจ พยายามที่จะเข้าไปเสวนากับสัตบุรุษ เมื่อมีการยอมรับหรืออิทธิพลต่อกันเกิดขึ้นแล้ว เรียกว่าเขามีกัลยาณมิตร เรียกอีกอย่างว่า กัลยาณมิตรตา แปลว่า ความมีกัลยาณมิตร^{๔๕} ขณะที่ พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงความหมาย มิตรและสหายไว้ว่า เพื่อนในภาษาไทยตรงกับภาษาบาลีว่า มิตรและสหาย โดย ๒ คำนี้มีความหมายต่างกัน บางคนเป็นสหายแต่ไม่ได้เป็นมิตร บางคนเป็นมิตรแต่ไม่ได้เป็นสหาย ดังนั้น มิตร หมายถึง คนที่คบกันด้วย

^{๔๔} พระญาณสังวร (สุวฑฺฒนมหาเถระ), **สัมมาทิฐิตามเถราธิบายของท่านพระสารีบุตร**, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๔.

^{๔๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ธรรมะอินทรี, ๒๕๕๖), หน้า ๑๕.

ความชอบพอรักใคร่ ศัพท์เดิมว่า เมตตา ส่วนคำว่า สหาย หมายถึง มาด้วยกันไปด้วยกัน เป็นลักษณะของคนร่วมทำกิจกรรม เพื่อนร่วมงานก็เรียกว่า สหาย บางคนเป็นเพื่อนร่วมงานกัน เช่น เป็นนายจ้างกับลูกจ้าง แต่ไม่ได้เป็นมิตรกัน พวกเขาเป็นสหายด้วยความจำใจ หน้าที่การงาน เนื่องจากว่าขาดน้ำใจที่ดีต่อกัน ดังนั้น สหายจึงอาจจะไม่ใช่มิตร บางคนเป็นมิตรชอบพอกัน แต่อาศัยอยู่คนละจังหวัดไม่สามารถทำกิจกรรมร่วมกันได้ จึงไม่ได้เป็นสหาย^{๔๖}

คำว่า กัลยาณมิตร การคบหาคนดี เป็นผู้ที่ถึงพร้อมด้วยกาย วาจา ใจ ในการที่โน้มน้าวไปตามผู้ที่มีความเชื่อ มีการประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม เป็นแบบอย่างที่ดี ถึงพร้อมด้วยคุณธรรม ควรแก่การปฏิบัติตาม เรียกอีกอย่างว่า กัลยาณมิตตตา มีความหมายเกินกว่าเพื่อนที่ดีตามที่เราเข้าใจทั่วไป แต่เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรม มีความตั้งใจที่แน่วแน่ประพฤติปฏิบัติธรรม ทำหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนที่ดี ยังประโยชน์ให้ถึงพร้อมทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่น สั่งสอนแนะนำไปในทางที่ถูกต้องดีงาม ประกอบด้วย

๑) ผู้เป็นที่รัก (ปิโย) โดยพื้นฐานเป็นบุคคลที่พบเห็นแล้วเกิดความสบายใจ มีเสน่ห์อยากเข้าใกล้ใคร่ปรักษา สนทนาด้วย มีความร่าเริงผุดผ่อง แซ่ซึ้งเบิกบานอยู่ตลอดเวลา เหมือนคืนวันเพ็ญ แสงจันทร์เจิดจ้า ชุ่มเย็น เกิดความชื่นใจ สร้างความคุ้นเคย สนทนากับเยาวชนทุกหมู่เหล่าให้คำปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ ได้ มีปฏิภาณที่สง่างามในทุกอิริยาบถ มีความสะอาดทั้งกาย วาจา ใจ คือมีกายสะอาด ตลอดเครื่องอาภรณ์ที่สะอาดเรียบร้อย รวมไปถึงการไม่คลุกคลีอบายมุขทั้งปวง ไม่ฆ่าสัตว์ เบียดเบียนสัตว์ ไม่ลักขโมย ไม่ผิดลูกเมียบุคคลอื่น ไม่เสพของมีนเมา ยาบ้า ยาอี มีวาจาที่ไพเราะ มีสติคิดก่อนพูด ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพ้อเจ้อ พูดเหมาะสมถูกกาล และมีใจสะอาดผ่องแผ้วอยู่ภายใน อิ่มเอม ร่าเริง สดชื่นเบิกบาน

๒) เป็นผู้กล้าหาญเลื่อมใส (ครุ) มีความประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เยาวชน มีความหนักแน่นในเรื่องราวต่าง ๆ เป็นผู้ที่ยึดด้วยมุมมองกว้างไกล ประพฤติตนตามสมควรแก่ฐานะ มีความตระหนักและซาบซึ้ง ประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกต้อง ไม่หวั่นไหวต่ออำนาจไผ่ต่ำ มีความยุติธรรม เป็นผู้รับฟังและแนะนำได้ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจและเป็นที่พึ่งได้

๓) นำเจริญใจ นำเทิดทูนยกย่อง (ภาวนีโย) เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ฉลาดปราดเปรื่องเป็นที่ยอมรับ เป็นคุณสมบัติที่สำคัญของการเป็นกัลยาณมิตร เป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจให้เยาวชนปฏิบัติตาม มีความสามารถในการปรับพฤติกรรมที่เห็นผิด ทำให้เยาวชนตั้งอยู่บนความเห็นที่ถูกต้อง เกิดความเลื่อมใส ซาบซึ้ง ภาคภูมิใจอย่างแท้จริง

^{๔๖} พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **เพื่อน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๒-๓.

๔) รู้จักพูด (วัดตา จ) มีกุศโลบายการพูดแนะนำตักเตือนที่ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ โนมน้าวให้ทำตาม ในข้อวัตรปฏิบัติที่ดี มีความสามารถในการถ่ายทอดองค์ความรู้ มีเหตุมีผล ตามหลักการสอนของพระพุทธเจ้า ที่ไหนควรพูดอะไร อย่างไร ให้ถูกต้องตามความเหมาะสม คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

๕) รู้จักฟัง (วจนักขโม) ออดทนต่อถ้อยคำ เป็นผู้ที่พร้อมจะรับฟังคำปรึกษา ซักถาม คำเสนอแนะวิพากษ์วิจารณ์ ออดทน ฟังได้ไม่เบื่อ แม้เรื่องไร้สาระ ไม่ฉุนเฉียวรำคาญใจ รู้จักให้อภัย บริหารอารมณ์ให้เยือกเย็นตลอดเวลา

๖) อธิบายเรื่องที่ลึกที่ยากให้ตื้นและง่าย (คัมภีร์ญจ กถัง กัตตา) สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อน ให้เห็นภาพพจน์เข้าใจง่าย แม้หัวข้อหลักธรรมที่ลึกซึ้ง สามารถยกอุปมาอุปมัยเปรียบเทียบให้แจ่มแจ้ง ชัดเจนเข้าใจง่าย ชวนให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

๗) ไม่ชักนำไปในทางเสียหาย (โน จัฏฐาเน นิโยชเย) เป็นผู้ที่ประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรม บริสุทธิ์ผุดผ่องใสสะอาด ไม่ชักนำไปในทางเสื่อม คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหลหรือชักจูงไปในทางตกต่ำ พร้อมทั้งจะประกาศให้บุคคลอื่นได้รู้ เข้าใจและมาพิสูจน์

โดยที่พระเทพวรคุณ (สมาน สุเมโธ, ป.ธ.๙) ได้ให้ทัศนะถึงการพัฒนาเยาวชน ใน ๔ ประเด็น ว่า ๑) ฝึกฝนการศึกษา : ดังคำที่ท่านได้ประพันธ์ไว้ว่า “ขึ้นชื่อว่าวิชาควรศึกษาทุกอย่างไป ศึกษาให้เข้าใจเป็นคุณเครื่องเรื่องปัญญา แต่ว่าอย่าพึ่งใช้ทุกอย่างไปที่ศึกษา ชีวิตและเวลาเป็นปัญหาให้จำนน จะใช้วิชาใดพึงใส่ใจในเหตุผล ทำใดต้องใจคนนั้นคือผลของวิชา” ๒) คบหาเพื่อนที่ดี : ให้รู้จักเลือกคบเพื่อน ๓) มีใจกตัญญู : เยาวชนพึงรู้จักบุญคุณของบุคคลอื่น ๔) เชิดชูศีลธรรม : เป็นคนมีระเบียบวินัยในตนเอง รู้จักรับผิดชอบต่อตนเองและหน้าที่^{๔๗}

ขณะที่นายแพทย์วิทยา นาควัชระ กล่าวถึงวิธีการแก้ไขปัญหายาวชนว่า ๑) พ่อแม่หรือผู้ใหญ่ ต้องทำความเข้าใจลักษณะของปัญหาตามลำดับขั้น วิเคราะห์ แยกแยะอย่างเป็นธรรม ๒) ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องปกติของเยาวชน เช่น อยากเด่นกว่าบุคคลอื่นในทุก ๆ ด้านที่เขาอยากจะเป็น ไม่ใช่สิ่งที่ผู้ใหญ่อยากให้ เป็น เพียงประคอง ชี้แนะแนวทางในการแสดงออก ๓) แก้ไขปัญหาเป็นลำดับ เข้าใจปัญหา แยกแยะความสำคัญอย่าขัดแย้ง ๔) สร้างความรู้สึกที่ดี ทำที่ต้องเหมาะสม สืบทอดทำทาง น้ำเสียง อบอุน เป็นกัลยาณมิตร ช่วยเหลือเป็นเสมือนเพื่อน ๕) พ่อแม่ควรสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับลูก ๆ ๖) พยายามประคอง ช่วยเหลือให้พ้นจากเยาวชนด้วยดี ๗) พ่อแม่ต้องเข้าใจความต้องการ ไม่ทอดทิ้ง ประชดประชัน อย่าคิดว่าเขาเป็นผู้ใหญ่แล้ว คอยชี้แจงให้เหตุผล^{๔๘}

^{๔๗} พระมหาสมชาย สิริจนโท (ห่านนท์), “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระเทพวรคุณ (สมาน สุเมโธ)”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๓๒-๑๓๓.

^{๔๘} วิทยา นาควัชระ, **หมอวิทยาช่วยแก้ปัญหาการเลี้ยงลูกและวัยรุ่น**, หน้า ๓๐๐-๓๐๑.

การมีกัลยาณมิตรต่อบุคคลอื่น และการที่บุคคลอื่นมาเป็นกัลยาณมิตร คิดช่วยเหลือกัน ในทางที่ตรงอย่างเอื้ออาทร ย่อมจะทำให้การดำเนินชีวิตมีคุณค่า มีความเจริญก้าวหน้า ซึ่งเราเองจะเป็นคนดีเพียงคนเดียวไม่ได้ และจะอยู่เพียงลำพังคนเดียวในโลกไม่ได้เหมือนมือข้างเดียวปรบย่อมไม่มีเสียง จำเป็นจะต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้าง แบบไหน อย่างไร แต่ถ้าเราหยิบยื่นความสัมพันธ์ในการเป็นกัลยาณมิตรแก่บุคคลรอบข้างดังกล่าว ทำให้วิถีชีวิตของเยาวชนประสบกับสุข สมหวัง ความสำเร็จในชีวิต

๓.๔.๑ ครอบครัว

ในทางสังคมวิทยาถือว่า ครอบครัวเป็นหน่วยทางสังคมที่เล็กที่สุด ขณะเดียวกันบทบาทในการขัดเกลา ดังมีคำกล่าวว่า “บ้านเป็นศูนย์กลางของการขัดเกลาทางสังคม โดยมีพ่อแม่ ผู้ปกครอง เป็นสื่อกลางของการเรียนรู้” หรือสร้างบุคลิกภาพและหน้าที่ที่พึงประสงค์ที่จะให้สมาชิกกระทำ ในลักษณะปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในสังคมก็มากขึ้นเช่นเดียวกัน ดังมีคำกล่าวเสมอว่า “พ่อแม่คือครูคนแรกของลูก” หลาย ๆ ครั้งหากมีปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ไม่ว่าจะปัญหาอาชญากรรม ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาเศรษฐกิจหรือแม้แต่ข้อขัดแย้งทางสังคม ค่านิยมต่าง ๆ เมื่อสืบสาวให้ดี ที่สุดแล้วก็มักจะมิข้อเสนอเพื่อหาทางออกว่า ต้องเริ่มกลับเข้าไปดูที่สถาบันครอบครัวเสมอ จนมีข้อสรุปหลาย ๆ ประการว่า “ชาติสุขสม สังคมดีเริ่มต้นที่บ้าน” หรือแม้กระทั่งคำพังเพย สุภาษิต ต่าง ๆ เช่น “จะดูช้างให้ดูหาง จะดูนางให้ดูแม่ ถ้าจะดูให้แน่ ๆ ต้องดูที่ตา ยาย” ท้ายที่สุดแม้แต่คำคำหนดิเตียน ก็ยังอ้างสถาบันครอบครัว ว่า “ลูกพ่อแม่ไม่สั่งสอน” ทำให้เห็นว่าสังคมไทยยังเน้นการทำความดีของครอบครัวเสมอ^{๔๙}

ท่ามกลางยุคที่สังคมกำลังเคลื่อนไปภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization)^{๕๐} เป็นสังคมข่าวสารข้อมูล (Information Technology) จึงทำให้ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ซึ่งไม่อาจปิดกั้นความเคลื่อนไหวทางข่าวสารข้อมูล และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมอื่น ๆ ได้ ทั้งนี้เพราะข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาพยนตร์ ศิลปะ ดนตรี กีฬา สื่อต่าง ๆ ได้พัฒนาระบบทางเทคนิค วิธีการ อย่างกว้างขวาง เช่น วิทยุ โทรทัศน์ วิดีโอ หนังสือพิมพ์และสื่ออื่น ๆ เช่น อินเทอร์เน็ต (Internet) และโทรศัพท์มือถือ ช่องทางเหล่านี้ง่ายต่อการเข้าถึง โดยที่พ่อแม่ ผู้ปกครองหรือครอบครัวก็ไม่อาจปิดกั้น ฝักระวังหรือยับยั้งได้ จึงปรากฏเสมอว่าท้ายที่สุดครอบครัวก็จะรู้เรื่องราว ปัญหาของลูกหลาน ได้เป็นคนสุดท้าย ทั้งที่ครอบครัวมีหนทางสำคัญ คือ

๑) บทบาทแก้ไขปัญหของครอบครัว

^{๔๙} คณะกรรมการวิสามัญกับสังคม ศูนย์วิชาการบูรณาการ หมวดวิชาชีพศึกษาทั่วไป, มนุษย์กับสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๙๑.

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๘.

- ๒) บทบาทการทำหน้าที่ควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัว
- ๓) อบรมสั่งสอนให้สมาชิกรู้จักบทบาท หน้าที่ของตนเองในครอบครัว
- ๔) สร้างครอบครัวให้มีสายใยรักและความผูกพันทางอารมณ์
- ๕) ครอบครัวต้องเป็นที่พึ่งทางใจและความผูกพันในครอบครัว
- ๖) มีการสื่อสาร สื่อภาษานำพาความสุขใจ

นอกจากนี้แล้ว ครอบครัวยังมีโอกาสที่จะจัดการกระตุ้นให้สมาชิกทุกคนในครอบครัวตระหนักถึงความสำคัญให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และการใช้เวลาของคนเรา เพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์การใช้เวลาร่วมกันของครอบครัวอย่างมีคุณภาพ

ปัจจุบันนี้ ได้มีความพยายามผลักดันให้เกิดโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ให้ครอบครัวได้แสดงบทบาทเหล่านี้ เช่น การให้โอกาส ให้เยาวชนคนหนุ่มสาว ได้มีโอกาสแสดงบทบาทและสร้างค่านิยม ทศนคติ ที่พึงประสงค์ขึ้น เช่น วันเด็ก วันพ่อ วันแม่ หรือแม้แต่ในทางศาสนา ก็จะพยายามให้ครอบครัวได้มีแนวทางปฏิบัติพร้อมกัน ผ่านโครงการสายใยรักในครอบครัว โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ กล่าวได้ว่า ปัญหาของเยาวชนท้ายที่สุดแล้วครอบครัว ยังเป็นความหวังหรือทางออกสำคัญ นั่นก็คือ

๑) ครอบครัวต้องสร้างความมั่นคงทางรายได้ ปัจจุบันครอบครัวที่มีภาวะเศรษฐกิจที่ไม่สามารถทำงานเองได้ มักก่อให้เกิดการกู้ยืม^{๕๑} ก่อหนี้สิน ความรู้สึกต่ำต้อยเมื่อเทียบกับครอบครัวอื่น ความกดดันเหล่านี้เมื่อไม่มีทางออกมีส่วนสนับสนุนให้เยาวชนหันเหไปแสวงหาทางออกอื่นด้วยการคบเพื่อน บางครั้งจึงสนใจหาทางออกด้วยการประพฤติดิที่ผิดศีลธรรม ผิดกฎหมาย ต่าง ๆ การกระตุ้นและให้โอกาสครอบครัวเข้าถึงแหล่งทุน แล้วนำมาปรับปรุงเศรษฐกิจของครอบครัวให้มีที่พึ่งและทางออก เช่น โครงการพืชผักสวนครัวรั้วกินได้ โครงการเศรษฐกิจพอเพียง หรือแม้แต่การเข้าถึงทุนที่มีดอกเบี้ยต่ำ เช่น กองทุนหมู่บ้าน กองทุนออมทรัพย์เพื่อการออมจิต กิจกรรมเหล่านี้เองจะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับเยาวชนที่เป็นสมาชิกในครอบครัว เช่น ความขยัน ความมีน้ำใจ การอดออม^{๕๒} ซึ่งจะเป็นการสร้างค่านิยม ทศนคติส่วนบุคคลให้เข้มแข็งและมีเหตุผลจนเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง และสังคมอย่างเท่าเทียมกัน

๒) ครอบครัวควรใช้ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด ให้เกิดการสื่อสารภายในที่อบอุ่น ปัจจุบันหากค้นหาสาเหตุของความผิดพลาดของเยาวชน ก็มักจะได้อธิบายว่าเพื่อนก็มีส่วนสำคัญต่อการตัดสินใจเลือกกระทำบางอย่างของเยาวชนเป็นอันดับต้น ๆ นี่เป็นตัวบ่งชี้ว่าในครอบครัวไม่มีช่องทางสื่อสารระหว่างกัน อาจมีช่องว่างของวัย ของบทบาท สถานะของครอบครัวกับสมาชิก

^{๕๑} ชู.ชา.ปภินณก. (ไทย) ๒๗/๗/๔๒๔.

^{๕๒} ออง.ปณจก. (ไทย) ๒๒/๕๘/๑๐๗.

การสร้างความสัมพันธ์ที่อบอุ่น เปิดเผย จนมีคำกล่าวสะท้อนจากบางครอบครัวที่อบอุ่นว่า “แม่เป็นทั้งแม่และเพื่อน”^{๕๓} ซึ่งแม่แต่ว่า “ทุกคนรับประทานอาหารพร้อมกัน” หรือแม้แต่การให้ความสำคัญกับโอกาสสำคัญ เช่น วันคล้ายวันเกิด การสำเร็จการศึกษา การแข่งขันกีฬา เป็นต้น เหล่านี้เป็นบทบาทที่ครอบครัวจะต้องเปิดพื้นที่สื่อสารระหว่างกันให้มากขึ้น จนไม่รู้สึกว่าแปลกแยก แตกต่าง การได้สนทนาหารือ จึงเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่จะป้องกันปัญหาความรุนแรงที่จะเกิดขึ้นได้

๓) ครอบครัว จะต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนบ้าน หลายครั้งการซุบซิบ นินทา^{๕๔} ว่าร้าย มักจะเกิดกับครอบครัวที่อยู่ใกล้กัน ข่าวสารที่เกิดการชื่นชม ยกย่องก็มักจะไม่ได้เกิดขึ้น ไม่เชื่อแม้กระทั่งคำเตือนและคำแนะนำที่เป็นประโยชน์ ทุกวันนี้หากแต่ละครอบครัว มีโอกาสที่มาแลกเปลี่ยนหรือกิจกรรมในเชิงสร้างสรรค์ เป็นการปิดกั้นช่องทางที่จะสร้างความรุนแรง การก่ออาชญากรรม หรือแม้แต่การเสพยาเสพติดได้ เพราะมีเพื่อนบ้านที่ดี ไม่จำเป็นต้องมีรัฐบาล การสอดส่องดูแลเอาใจใส่กันด้วยความห่วงใย เอื้ออาทร ย่อมก่อให้เกิดคำแนะนำ เป็นการป้องกันที่ดี การสอดส่องปัญหาเหล่านี้ร่วมกันแต่ต้น จะมีพลังในการปกป้องและคุ้มครองที่มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับ เชิดชู อริยศรีวัฒนา ได้กล่าวถึงการพัฒนาบุคลิกภาพว่า ธรรมดาเยาวชนมีพื้นฐานทางอารมณ์อยู่ก่อน มีความแตกต่างกันไป พ่อแม่ ผู้ปกครองมีส่วนสำคัญในการสร้างกรอบที่เป็นแม่แบบหล่อหลอม ทั้งบุคลิกภาพ อารมณ์อย่างมา ลักษณะพื้นฐานทางอารมณ์ของเยาวชน เช่น การเคลื่อนไหว/กิจวัตรประจำวัน ด้านการตอบสนองต่อสิ่งแปลกใหม่ ได้แก่ บางคนตอบสนองเร็วช้า หงุดหงิด สงสัย มีการปรับสภาพร่างกายที่ต่างกัน แต่เมื่อได้ผ่านกระบวนการขัดเกลาแล้วยังผลให้เป็นเยาวชน ที่เชื่อฟัง อยู่ในโอวาท พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ครุมีจิตอาสา มีความภาคภูมิใจ ในคุณค่าของตนเอง มีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและบุคคลอื่น มีความเชื่อมั่นในตนเอง^{๕๕}

ในขณะที่ พระมหาสุเทพ สุวณฺโณ ได้กล่าวถึงครอบครัวในสังคมไทยว่า ปัจจุบันสภาพครอบครัวในสังคมไทย ปัญหาเยาวชนนับวันยิ่งทวีความรุนแรง เช่น ค่านิยมของเยาวชนไทยที่เปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งจำนวนปัญหาของเยาวชนในด้านการกระทำผิดในคดีต่าง ๆ เช่น ปัญหาการใช้ความรุนแรง ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาทางเพศ ยาเสพติด การพนัน รวมทั้งความรุนแรงต่าง ๆ ในครอบครัวที่เสนอตามสื่อต่าง ๆ อยู่เสมอ อย่างน้อยก็เป็นสัญญาณบ่งชี้สภาพ และคุณภาพของสถาบันครอบครัวไทยบกพร่อง ปัญหาการหย่าร้าง และความรุนแรงในครอบครัว โดยที่เยาวชนเป็นผลผลิตของสถาบันครอบครัว ซึ่งเป็นตัวสร้างและหล่อหลอมกล่อมเกลาในสถานภาพนั้น ๆ ปัจจุบันมีหลายองค์กรทางสังคมได้นำแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการขัดเกลาทางสังคมโดยเฉพาะ

^{๕๓} ม.ล.จิตติ นพวงศ์ และ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, **ชีวิตงาม**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๕๑), หน้า ๒๘.

^{๕๔} ชุ.ชา.วีสติ. (ไทย) ๒๗/๔๗/๔๗๘.

^{๕๕} เชิดชู อริยศรีวัฒนา, **เลี้ยงลูกถูกวิธี**, (กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊คส์, ๒๕๔๗), หน้า ๓๘-๔๕.

เยาวชน ด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ผ่านช่องทางสถาบันการศึกษา โดยใช้แนวคิด “โรงเรียนวิถีพุทธ” และได้มีหน่วยงานอื่น ๆ นำไปเป็นต้นแบบในการบริหารจัดการองค์กรบนพื้นฐานแนวคิดนี้ เช่น โรงพักวิถีพุทธ ชุมชนวิถีพุทธ หมู่บ้านวิถีพุทธ เป็นต้น แม้จะยังไม่มีตัวชี้วัดที่ชัดเจนถึงความสำเร็จ แต่ก็นับได้ว่าเป็นแนวทางส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมทางสังคม ในหน่วยงานที่น่าส่งเสริมและดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ในทุกส่วนของสังคมไปในทิศทางที่ดี^{๕๖}

ถ้าเราหนุนสถาบันครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันเล็กที่สุดทางสังคมเป็นปัจจัยตั้ง ในการพัฒนาสังคมหรือการแก้ปัญหาสังคม ใช้แนวคิดทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเชื่อมเสริม ในกระบวนการสร้างสถาบันครอบครัวให้เข้มแข็งและมีศักยภาพ กอปรด้วยคุณธรรม จริยธรรม เป็นครอบครัวเชิงพุทธหรือครอบครัววิถีพุทธ แนวคิดนี้จะเป็นทางออกได้ทางหนึ่งของการลดกระแสความรุนแรงของเยาวชนในด้านต่าง ๆ ได้

การนำเสนอแนวคิดทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เห็นมุมมองที่แจ่มชัด ซึ่งอาจจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อเสริมเติมส่วนที่พร่องไป อาจต้องมีการวิพากษ์ วิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อนำความคิดรวบยอดเป็นแนวทาง อันจะก่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วม ความสมานฉันท์^{๕๗} ของสถาบันครอบครัวและสังคม เพื่อให้เกิดประโยชน์พระพุทธศาสนาในวงกว้าง อันจะส่งผลถึงสังคมที่เข้มแข็ง และกอปรด้วยคุณธรรมในอนาคตต่อไป ว่าลักษณะของครอบครัววิถีพุทธ ตามหลักฆราวาสธรรม^{๕๘} และทศ ๖^{๕๙} ดังนี้

๑) ธรรมะสำหรับครอบครัว

(๑) ซื่อสัตย์^{๖๐} ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง ความประพฤติตรงและจริงใจ ไม่คิดคดทรยศ ไม่คดโกงและไม่หลอกลวง เป็นคนตรง ประพฤติสิ่งใดก็ด้วยน้ำใสใจจริง แง่มุมหนึ่งของศีลธรรม แสดงถึงลักษณะของคุณธรรมในแง่บวก อาทิ ความจริงใจ และความตรงไปตรงมา พร้อมด้วยการงดเว้นการโกหก การคดโกง หรือการลักขโมย ความซื่อสัตย์นั้นมีหลายอย่าง เช่น ความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อหน้าที่ ต่อเพื่อน และต่อประเทศชาติ เป็นต้น มีพุทธภาษิตกล่าวไว้ว่า “สัจจะนะ กิตติง ปโปติ” แปลว่า “คนเราจะบรรลุถึงเกียรติได้เพราะความสัตย์”^{๖๑} นั่นก็

^{๕๖} พระมหาสุเทพ สุวณฺโณ, **ครอบครัววิถีพุทธ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.src.ac.th/web/index.php?option=content&task=view&id=268&Itemid=69> [๒๑ ธันวาคม ๒๕๕๕].

^{๕๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๕/๑๙๒.

^{๕๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๕/๑๙๒.

^{๕๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๒/๑๙๙.

^{๖๐} ชู.อป. (ไทย) ๓๓/๗๙/๗๖๘.

^{๖๑} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **พุทธศาสนาสุภาษิต เล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๗๐.

หมายความว่า คนที่จะมีเกียรติ ย่อมต้องเป็นคนที่มีความสัตย์ซื่อ จึงจะเป็นที่ยอมรับนับถือของคนในสังคมได้อย่างจริงใจ ไม่เสแสร้ง เป็นคุณธรรมที่จำเป็นต่อทุกภาคส่วนของสังคม ไม่ว่าจะเป็นความซื่อสัตย์ในระดับไหน จะต้องมีการปลูกฝัง สอนโดยสถาบันครอบครัวเป็นเบื้องต้นให้ประพฤติปฏิบัติตาม เป็นเหตุนำมาซึ่งความเชื่อถือหรือไว้วางใจได้ ดังพระบรมราโชวาท เกี่ยวกับความซื่อสัตย์ว่า “...คนที่ไม่มีความสุจริต คนที่ไม่มีความมั่นคง ชอบแต่ makkelijk ไม่มีวันจะ สร้างสรรค์ประโยชน์ส่วนรวมที่สำคัญอันใดได้ ผู้ที่มีความสุจริตและความมุ่งมั่นเท่านั้น จึงจะทำงานสำคัญยิ่งใหญ่ที่เป็นคุณเป็นประโยชน์แท้จริงได้สำเร็จ...” และ “...ผู้ที่มีความสุจริตและบริสุทธิ์ใจ แม้จะมีความรู้น้อยก็ย่อมทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวม ได้มากกว่าผู้มีความรู้มากแต่ไม่มีความสุจริตไม่มีความบริสุทธิ์ใจ...”^{๖๒} ยิ่งกว่านั้นมหาตมา คานธี ยังได้กล่าวว่า “ศีลธรรมเป็นพื้นฐานของทุกสิ่ง สัจจะเป็นสาระของศีลธรรมทั้งหมด”^{๖๓}

(๒) ฝึกตน เพื่อข่มจิตและรักษาใจ บังคับควบคุมตนเองได้ รู้จักปรับตัว และแก้ไขปรับปรุงตน ให้เจริญก้าวหน้าอยู่เสมอ รวมทั้งการยอมรับ แก้ไขสิ่งบกพร่องของตนด้วยตัวเอง เพื่อลดและละกิเลสและรักษาสัจจะ

(๓) อดทนต่อความหนาว ร้อน หิว กระหาย ทนตรากตรำ ทนต่อความเจ็บใจ ทนข่มอารมณ์ของตนได้ ทนต่อความยั่วยวนต่าง ๆ อดทนต่ออำนาจไฉด้า อดทนต่อการทำกรงานไม่ใช่เพียงแต่อดทนกับคำพูดหรือการกระทำของบุคคลอื่นที่เราไม่พอใจ แต่หมายถึงการอดทนอดกลั้นต่อการบีบบังคับของกิเลส

(๔) เสียสละเสียสละ เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล ช่วยเหลือบำเพ็ญประโยชน์ บริจาคสิ่งที่ไม่ควรมีอยู่ในตน สละความโกรธ ความเห็นแก่ตัว มีใจกว้างร่วมงานกับบุคคลอื่นได้ สละอารมณ์ขุ่นมัวภายในจิตใจได้โดยเฉพาะกิเลสเพราะนั่นคือสิ่งที่ไม่ควรมียู่กับตน ละนิสัยไม่ดีต่าง ๆ

๒) สามิพึงปฏิบัติต่อภริยา ได้แก่ ๑) ยกย่อง ๒) ไม่ดูหมิ่นญาติภริยา ๓) ไม่นอกใจ ๔) ให้ความเป็นใหญ่ ๕) ให้ของขวัญ/เครื่องแต่งตัว

๓) ภริยาพึงปฏิบัติต่อสามี ได้แก่ ๑) จัดการงานบ้าน ๒) เอื้อเฟื้อต่อญาติสามี ๓) ไม่นอกใจ ๔) รักษาทรัพย์ ๕) ขยันเอาการเอางาน

๔) ลูกพึงปฏิบัติต่อพ่อแม่ ได้แก่ ๑) ทดแทนบุญคุณ ๒) ทำการงาน ๓) ดำรงวงศ์สกุล ๔) เป็นทายาทที่ดี ๕) ทำบุญอุทิศให้

^{๖๒} อุทุมพร อมรธรรม, **ปรัชญาการศึกษาในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**, (กรุงเทพมหานคร: แสงดาว, ๒๕๔๙), หน้า ๕๗.

^{๖๓} ปราชญา กล้าผจญ, ดร., **คุณธรรม จริยธรรม จรรยาบรรณวิชาชีพ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสำนักพิมพ์ข้าวฟ่าง จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๓๔๙.

๕) พ่อ แม่ พึ่งปฏิบัติต่อลูก ได้แก่ ๑) ห้ามไม่ให้ทำชั่ว๒) แนะนำให้ทำดี ๓) ให้การศึกษา
๔) หาคู่ครองให้ ๕) มอบมรดก

ลักษณะของครอบครัวในแนวพุทธ เป็นการนำหลักธรรมสู่การปฏิบัติสามารถปรับปรนได้
กับวิถีชีวิตได้อย่างกลมกลืน

บทบาทของครอบครัว นับว่าเป็นองค์ประกอบหนึ่ง นอกจากความเป็นสามีและภรรยา ยังมีบทบาทและหน้าที่ของความเป็น พ่อ แม่ ลูก ซึ่งกระทำหน้าที่ระหว่างกันโดยอัตโนมัติ ในทางพระพุทธศาสนา มีหลักคำสอนเกี่ยวกับการแสดงบทบาทของครอบครัว ระหว่าง พ่อ-แม่-ลูก ถือว่าเป็นสมาชิกของสถาบันครอบครัวที่สำคัญ และนอกจากจะมีบทบาทและหน้าที่ (Status & Roles) ทางสังคมวิทยาระหว่างกันแล้ว ตามหลักของพระพุทธศาสนายัง หมายถึง ความสัมพันธ์ที่พันมิตีแห่งสิทธิ (Right) และหน้าที่ (Duty) อันเป็นพื้นฐานของความเป็นครอบครัววิถีพุทธ ได้แก่

๑) ทาน : การเสียสละเอื้ออาทรและให้อภัยกันและกันภายในครอบครัว ซึ่งจะส่งผลไปยังสังคมส่วนรวม (สังคม)

๒) ศีล รักษากาย วาจา มีความซื่อสัตย์ต่อกันในครอบครัว (กาย)

๓) ภavana มีความอดทน และฝึกจิต ทำสมาธิ แก้ปัญหาอย่างมีสติได้ (จิต) ครอบครัววิถีพุทธจึงประกอบไปด้วยหลักการพัฒนาคน เพื่อให้เป็นคนที่มีสมบูรณ์ด้วยการพัฒนาครบทั้งด้าน กาย จิต และสังคม

กระบวนการในการสร้างครอบครัววิถีพุทธ จึงจำเป็นต้องสร้างแนวคิดและอุดมการณ์ ความรุนแรงของเยาวชนจักเบาบาง มีหนทางออกที่ละมุนละม่อมมากกว่า การจะพูดและอ้างถึงสิทธิและหน้าที่ รวมทั้งเสรีภาพที่โลกตะวันตกนำเผยแพร่ และทำลายกระบวนการคิด วัฒนธรรมแบบท้องถิ่น ที่มีรากฐานทางพระพุทธศาสนาเป็นต้นทุนทางสังคม

อย่างไรก็ตาม หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่พอจะนำมาเป็นหลักในการนำไปสู่การสร้าง “ครอบครัววิถีพุทธ” นี้ ยังสอดคล้องกับ พระมหาศิริวัฒน์ อริยเมธี (จันตะ) ได้ศึกษาเกี่ยวกับวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา พบว่าหลักเศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำมาบูรณาการครอบครัววิถีพุทธ ที่สามารถพึ่งตนเองตามกรอบแห่งความพอดี ๕ ประการ ดังนี้^{๒๔}

๑) ความพอดีด้านจิตใจ จะต้องมีความแข็งแกร่งแต่นุ่มนวล สามารถช่วยเหลือตนเองได้ มีจิตตระหนักรู้สาธารณะ มีความซื่อสัตย์สุจริต สามัคคี และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เอื้อเพื่อเกื้อกูล ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

^{๒๔} พระมหาศิริวัฒน์ อริยเมธี (จันตะ), วิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองของพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่: หจก.เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๖-๑๗.

๒) ความพอดีด้านสังคม ต้องมีจิตเป็นกุศลช่วยเหลือผู้ได้รับความลำบาก ผู้ด้อยโอกาสทางสังคม เสริมสร้างชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง ประสานงานเครือข่ายที่เข้มแข็งแบบใยแมงมุม มีความเป็นอิสระและผนึกกำลังภายในชุมชน มีกระบวนการเรียนรู้ที่ดี

๓) ความพอดีด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาดรอบคอบ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความยั่งยืน ต้องรู้จักบริโภคและบริหารจัดการอย่างรอบรู้ รอบคอบ ใช้อย่างรู้เท่าทันไม่ฟุ่มเฟือย^{๖๕} เพื่อความยั่งยืนและมั่นคง

๔) ความพอดีด้านเทคโนโลยี ต้องรู้จักใช้เทคโนโลยีอย่างพอเหมาะตามความต้องการซึ่งสอดคล้องกับภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นประโยชน์และไม่ทำลายสภาพแวดล้อม

๕) ความพอดีด้านเศรษฐกิจ สามารถเพิ่มรายได้ ลดการใช้จ่าย ประหยัดมัธยัสถ์ ดำรงชีพบนวิถีแห่งความพอดี พอเพียง ตามฐานะของตน โดยยึดหลัก “พออยู่ พอกิน พอใช้”^{๖๖} มีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันที่ดี การมีความรู้ จึงจะสามารถประยุกต์หลักธรรมดังกล่าวนี้ไปใช้ได้จริงและเกิดผลในทางปฏิบัติสถาบันครอบครัวและสังคม สอดคล้องกับ ศิโรจน์ มิ่งขวัญ^{๖๗} ได้กล่าวถึงแนวทางในการแก้ปัญหาความรุนแรงของเยาวชนว่า “ต้องเริ่มต้นจากสถาบันครอบครัว พ่อแม่ ผู้ปกครองต้องดูแล ลูก หลาน อย่างใกล้ชิด ขณะที่เยาวชนหันไปหากกลุ่มเพื่อน” และการใช้ทฤษฎีอาชญาวิทยาหรือทฤษฎีป้องกัน ด้วยสายใยรักจากครอบครัว จัดสภาพแวดล้อมทางด้านครอบครัวให้น่าอยู่โดยการที่พ่อแม่จัดกิจกรรมภายในครอบครัวให้มากขึ้น เช่น จัดเวลาว่างให้ตรงกับลูก มีเวลาทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น รับประทานอาหาร พักผ่อน ดูหนัง ร่วมกัน พร้อมทั้งชี้แนะอบรมสั่งสอนให้ลูกๆ ได้รู้สิ่งไหนดี ไม่ดี

ดังนั้น ครอบครัว เป็นหน่วยสังคมที่ควรทบทวน และทำหน้าที่เหล่านี้อย่างสม่ำเสมอเอาจริงเอาจัง แม้แต่การเลี้ยงดูทั้งลูกชายและหญิง ต้องให้ความรักความห่วงใยเท่าเทียมกัน ให้เอื้อเพื่อช่วยเหลือกัน ไม่ก้าวก่ายสิทธิส่วนบุคคล ไม่ลุแก่อำนาจ เอาเปรียบบุคคลอื่น พ่อแม่เองต้องยอมรับฟังความเห็นของลูก ๆ บ้าง แนะนำวิธีระงับความโกรธ ฝึกใช้ทักษะชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยหลงใหลตามกระแสสังคม มีความซื่อสัตย์ไม่ยุ่งเกี่ยวสิ่งเสพติดให้โทษ จึงจะเป็นโอกาสที่จะคุ้มครองป้องกันและแก้ไขปัญหายาของเยาวชนได้ในระดับที่พึงประสงค์ และหวังผลได้อย่างแน่นอน

^{๖๕} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๖๑/๔๑๔, อง.อภุช. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๑.

^{๖๖} สุนทร กุลวัฒนวงศ์, ตามรอยพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงทฤษฎีใหม่, (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๔), หน้า ๕๖

^{๖๗} ศิโรจน์ มิ่งขวัญ, เจาะลึกปัญหาอาชญากรรม “ภัยใกล้ตัว” ที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ผู้เชี่ยวชาญแนะทางแก้ “ครอบครัว” สำคัญที่สุด, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=74096> [๖ กันยายน ๒๕๕๕].

๓.๔.๒ ชุมชน

การตั้งถิ่นฐานของสังคมไทย มักจะเริ่มต้นด้วยการเป็นสังคมเครือญาติ และต้องอยู่ใกล้แหล่งทรัพยากรที่สมบูรณ์ เช่น ที่ลุ่มน้ำ ที่ดอน เพื่อจะประกอบการทำมาหากิน การทะเลาะเบาะแว้งหรือความขัดแย้งที่รุนแรงมักจะไม่เกิดขึ้น ต่อเมื่อพัฒนาการทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองเปลี่ยนไป ความซับซ้อนของถิ่นที่อยู่อาศัยจึงเปลี่ยนไปสู่สังคมเมือง ทำให้ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดตอบอุ่นเปลี่ยนแปลงไป

ชุมชนเมือง ง่ายต่อการแพร่กระจายของข่าวสารข้อมูลได้เร็วและไม่สามารถควบคุมได้ การอยู่ในระดับปัจเจกมีสูง^{๖๘} ตรงกันข้ามกับชุมชนชนบท ที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติและการอยู่ร่วมกันระยะเวลานาน จึงทำให้เครือข่ายความปลอดภัย มีความละเอียดและเข้มแข็งมากกว่า

บทบาทของชุมชนมีความเป็นทางการมากกว่าครอบครัว การสร้างกฎ ระเบียบ หรือข้อปฏิบัติให้สมาชิกปฏิบัติร่วมกัน จนกลายเป็นจารีตและวัฒนธรรมของชุมชน ที่มีการกำกับและกำหนดชัดเจน ดังนั้น ชุมชนจึงสามารถสร้างภูมิคุ้มกันแก่เยาวชน ในการที่ทำให้เกิดปัญหาความรุนแรงด้านทางเพศ ยาเสพติด การพนัน และอาชญากรรมได้โดยชุมชนจะต้อง

๑) สร้างเนติธรรมเป็นวัฒนธรรมทางด้านกฎหมาย^{๖๙} หรือขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีความสำคัญเสมอด้วยกฎหมาย กฎระเบียบข้อปฏิบัติ จนกระทั่งการอ้างอิงกฎหมายได้ ซึ่งการกระทำบางอย่างที่ไม่มีกฎหมายห้ามไว้ แต่ถ้าใครประพฤติก็เป็นที่รังเกียจของสังคม ในระดับที่ทำให้ทุกคนยอมรับโดยถือปฏิบัติ และไม่เลือกปฏิบัติ ในชุมชนเกิดความมั่นใจว่าจะสร้างความสงบสุขร่วมกัน เช่น พ่อแม่มีหน้าที่เลี้ยงดูลูกถ้าพ่อแม่เพิกเฉยละเลยหน้าที่ไม่ปฏิบัติตามหลักทศ ๖ ก็จะถูกกฎหมายลงโทษ แต่เมื่อลูกโตขึ้นไม่เลี้ยงดูพ่อแม่ ไม่ถือว่าผิดกฎหมาย บ้านเมืองจะลงโทษไม่ได้ แต่จะเป็นที่ครหานินทาของสังคมว่าเป็นคนเนรคุณ เนื่องจากความเชื่อตามหลักของพระพุทธศาสนาสอนในเรื่องของความกตัญญูต่อบุพการี

๒) สร้างวัฒนธรรม ค่านิยม ทศนคติ^{๗๐} ที่หล่อเลี้ยงหนุนนำให้เกิดความภาคภูมิใจ ความสามัคคี ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นการสงเคราะห์ผ่านกิจกรรมที่ส่งเสริมความรัก ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เช่น กีฬา นันทนาการ งานประเพณีต่อผู้สูงอายุ ผู้อ่อนแอ ก่อให้เกิดการยกย่อง ชมเชย ใ้รางวัล

^{๖๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๖๐/๔๓๒.

^{๖๙} ผศ.วิชัย สุธีรชานนท์, **แนวคิดทางวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: หจก.การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๔), หน้า ๑๙.

^{๗๐} มั่น เสือสูงเนิน, **พระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยา**, (ฉะเชิงเทรา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๗.

๓) สร้างระบบนิเวศน์เป็นธรรมชาติให้ชุมชน มีที่พักผ่อนหย่อนใจ ออกกำลังกาย รมรื่น สร้างความเป็นระเบียบสวยงาม น้อมนำใจให้สงบ เช่น วัด ศาสนสถาน และสามารถนำมาซึ่งความบันเทิงใจร่วมกันในทางสร้างสรรค์ และที่สำคัญยิ่งในการสร้างแหล่งอาหาร ระบบนิเวศน์เป็นธรรมชาติที่ดี ปราศจากร้านค้าอันเป็นโอกาสให้เกิดแหล่งอบายมุข เช่น ร้านเกม ร้านขายเหล้า เป็นต้น เหล่านี้เห็นว่าชุมชนสามารถกำหนดให้เกิดขึ้นได้ และจะเป็นภูมิคุ้มกันปัญหาเยาวชนได้ในระดับที่พึงพอใจ

ดังนั้น อนาคตเยาวชนเหล่านี้จะเป็นผู้ที่รู้จักความพอประมาณ มีเหตุมีผล และการมีภูมิคุ้มกัน^{๗๑} ในตัวที่ดี ย่อมแยกแยะสิ่งไหนควร-ไม่ควร ที่จะประพฤติปฏิบัติ ชุมชนจึงเป็นสถานที่เยาวชนได้มีโอกาสเชื่อมสัมพันธ์นอกจากคนในครอบครัว ซึ่งปัจจุบันได้แปรเปลี่ยนไป เป็นชุมชนที่เชื่อมโยงโลกภายนอกมากมาย เป็นการยากที่พ่อแม่ ผู้ปกครองจะสอดส่องดูแลอย่างใกล้ชิด และไม่สามารถกปิดได้ในการเข้าถึงสื่อสมัยใหม่ ฉะนั้น ชุมชนเองต้องสร้างกรอบการป้องกันให้เขาเหล่านั้นได้ตระหนักในหลักหน้าที่ของตนเอง สามารถแยกแยะเลือกประพฤติในทางที่พึงประสงค์ได้

๓.๔.๓ โรงเรียน

เป็นโรงเรียนที่มีการสนับสนุนโดยองค์กรศาสนา เป็นโรงเรียนการกุศลไม่เสียค่าใช้จ่าย สอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ เป็นโรงเรียนนาร่อง ต้องมีหลักการ เป้าหมายและเทคนิควิธีการสอนที่ดีจึงประสบความสำเร็จ การสอนได้กับการสอนเป็นนั่นแตกต่างกัน การสอนเป็นการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ ต้องใช้ความสามารถ ขั้นตอน เทคนิค วิธีการ แม้พุทธวิธีที่ใช้เป็นหลักการมุ่งหมายประโยชน์ต่อเยาวชน ด้วยหลักของสัมมาวาจา ก็ยังต้องอาศัยเทคนิควิธี ที่จะสามารถถ่ายทอดสื่อสารเนื้อหาข้อมูล หรือสามารถที่จะทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้ความเข้าใจและน้อมนำจิตใจให้เข้มแข็งเบิกบาน เพราะเกิดประโยชน์คือความสุขในการเรียนที่ได้ฟังการสอนของครู โดยครูต้องมีเทคนิควิธีการสอนที่ดี แม้คำพูดเพียงน้อยนิด ก็สามารถที่จะสะกิดและหยุดพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ของเยาวชนได้ พระพุทธเจ้าทรงเป็นครูผู้ฝึกที่เยี่ยม ดังปรากฏในมัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ว่าทรงเป็นสารถิฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม โดยตรัสกับโจรองคุลิมาลว่า “เราหยุดแล้วองคุลิมาล ท่านต่างหากจงหยุด”^{๗๒} เห็นได้ว่าจากพระดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสเพียงไม่กี่คำ องคุลิมาลทิ้งอาวุธที่ใช้ไล่ฆ่า พร้อมขอขอบวชเป็นพระสาวกของพระพุทธเจ้า ต่อมาได้บรรลุธรรมเป็นพระ

^{๗๑} พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์, “การใช้การสร้างตัวชี้วัดเพื่อวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียงโดยเปรียบเทียบกับพุทธเศรษฐศาสตร์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑๗๖.

^{๗๒} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๔๙/๔๒๓.

^{๗๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓/ ๓๔๙/๔๒๓-๔๒๔.

และใช้วิธีการตามพุทธวิธีที่พระพุทธเจ้า ได้ตรัสแสดงไว้ อาทิ วิธีการสอนตามพุทธวิธีที่สำคัญ ๔ ประการ คือ^{๗๔}

- ๑) สันทสสนา ได้แก่ อธิบายให้แจ่มแจ้ง
- ๒) สมาทปนา ได้แก่ จูงใจให้เห็นจริง
- ๓) สมุตเตชนา ได้แก่ เร้าใจให้แก่วรรณ
- ๔) สัมปหังสนา ได้แก่ ชโลมใจให้เข้มข้น

รูปแบบการสอน ตลอดถึงการสอนของพระสงฆ์ ในด้านพัฒนาจิตใจเพื่อชีวิตที่ดีงาม ได้มีรูปแบบการนำเสนอ ๔ วิธี คือ นำเสนอโดยตรง นำเสนอโดยเชื่อมโยงกับสถานการณ์ปัจจุบัน นำเสนอโดยยกบุคคลตัวอย่างมาประกอบ นำเสนอโดยแทรกอารมณ์ขัน และพุทธวิธีด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ได้มีรูปแบบการนำเสนอ ๔ วิธี คือ นำเสนอโดยการยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ นำเสนอโดยวิธีการเปรียบเทียบกับข้ออุปมาอุปมัย นำเสนอโดยวิธียกพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต โคลง กลอนมาประกอบ นำเสนอโดยวิธีการเชื่อมโยงเหตุการณ์และสถานการณ์ต่าง ๆ และแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรม ท่านมีแนวทางในการนำเสนอที่เป็นเอกลักษณ์อยู่ ๓ วิธี คือ การใช้ถ้อยคำเปรียบเทียบ อุปมา อุปมัย การใช้วิธียกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ การใช้พุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต คำคม บทกลอน มาประกอบ ทางด้านความสอดคล้องระหว่างกับหลักพุทธวิธีในการสื่อสาร คือ แจ่มแจ้ง จูงใจ หาญกล้า ร่าเริง ใช้วิธียกบุคคลตัวอย่าง ใช้วิธีการแทรกเรื่องทำให้อารมณ์ขัน ใช้ภาษาที่เหมาะสมกับเยาวชน และในส่วนของความสอดคล้องระหว่างหลักนิเทศศาสตร์ มีความกระชับชัดเจนของภาษา ถูกต้องเชื่อถือได้ การใช้ภาษาที่ทำให้ผู้ฟังเกิดภาพได้ มีความเหมาะสมตามกาล ความเหมาะสมของการใช้ภาษา มีความบริบูรณ์เพียงพอ มีความแจ่มแจ้งชัดเจน ไม่มีอคติต่อเยาวชน เมื่อมีความจำเป็นสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้

กล่าวโดยอุปมาเปรียบวิธีการสอนในลักษณะนี้คือ อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา จูงใจให้เห็นจริงด้วย ขวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับ และนำไปปฏิบัติ เร้าใจให้แก่วรรณ บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข่งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก ชโลมใจให้เข้มข้น ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ และเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับการปฏิบัติ อาจผูกเป็นคำสั้น ๆ ว่า แจ่มแจ้ง จูงใจ หาญกล้า ร่าเริง หรือ ชี้ชัด เชิญชวน คึกคัก เบิกบาน แต่ทั้งนี้ก็ต้องหมายความว่า ผู้ฟังจะต้องมีความตั้งใจฟังเหมาะสมกับจริตของบุคคล

^{๗๔} พระมหาศรีสุพรรณ อุตตปิโป (ค่านนท์), “การประยุกต์ใช้วาจาสุภาษิตที่ปรากฏในคัมภีร์ขุททกนิภาย”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๗๕.

วิธีการสอนเป็นสิ่งสำคัญต่อการเผยแผ่พุทธธรรม ทั้งรูปแบบพระธรรมเทศนา บรรยายธรรม ปาฐกถาธรรม บทความ ที่นำเสนอมีความเด่นด้านการใช้ภาษา การอธิบายกระชับ ชัดเจน เข้าใจง่าย ได้มีการยกพุทธศาสนสุภาษิต ยกอุทาหรณ์ เล่านิทาน เปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาอุปมัย ใช้วิธียกบุคคลเป็นตัวอย่าง ถือว่าเป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่น และถือว่าเป็นรูปแบบและแนวทางที่ท่านได้นำเอาออกมาเผยแผ่มากที่สุด พุทธธรรมที่นำเสนอเป็นเรื่องง่าย ๆ ใกล้ตัว ท่านได้อธิบายเนื้อหาสาระธรรมชัดเจน แจ่มแจ้ง ปราศจากความเคลือบแคลงสงสัย สามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผลจริงในชีวิตประจำวัน และสามารถนำไปใช้ปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองและสังคมส่วนรวมได้ เนื้อหาพุทธธรรมส่วนใหญ่ท่านจะเน้นเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา ทาน ภาวนา ความกตัญญูตเวทิตา เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม ต้องขึ้นอยู่กับปัจจัย เช่น ความเหมาะสม ตามกาลเทศะ

สอดคล้องกับ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)^{๗๕} ได้กล่าวถึงวิธีการฝึกเยาวชนว่า การสอนที่ดีต้องมียุทธวิธีประกอบ ๕ ประการ ดังนี้ ๑) การเริ่มต้นที่ดี : เป็นการดึงดูดความสนใจและนำเข้าสู่เนื้อหา พระพุทธเจ้าทรงเริ่มสนทนากับผู้เข้ามาเฝ้าด้วยเรื่องที่เขารู้หรือสนใจอยู่ ดังเช่น ทรงสนทนากับเกสสาธิดีผู้ฝึกม้า ก็ทรงเริ่มสนทนาด้วยเรื่องวิธีฝึกม้า^{๗๖} ๒) สร้างบรรยากาศในการสอน : ให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลิน ไม่ให้ตึงเครียด ไม่ให้เกิดความอึดอัดใจและให้เกียรติ ให้เขามีความภูมิใจในตัวเอง ๓) สอนมุ่งเนื้อหา : มุ่งให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในสิ่งที่สอนเป็นสำคัญ ไม่กระทบตนและบุคคลอื่น ไม่ยกตนข่มท่าน ๔) สอนโดยเคารพ : ตั้งใจสอน ด้วยความรู้สึกรู้ว่ามีคุณค่าและเห็นความสำคัญ มีจิตวิญญานของความเป็นครู ๕) ใช้ภาษาสุภาพ : นุ่มนวล สละสลวย เข้าใจง่าย ไม่หยาบคาย ทำให้เยาวชนเกิดความสบายใจ สนใจ ดังในขุททกนิกาย อปทาน ภาค ๒ มีลูกเศรษฐี ในกรุงพาราณสีคนหนึ่ง เดินพักผ่อนไปจนถึงป่ามฤคทายวัน ได้เห็นพระพุทธเจ้ากำลังแสดงธรรมจึงได้เอ่ยถึงพุทธองค์ว่า “มีพระดำรัสไพเราะ น่าฟัง มีพระสุรเสียงดุษณีเสียงนการเวก มีพระสุรเสียงก้องกังวานคล้ายเสียงหงส์และเสียงฟ้าคำรน ท้ามหาชนให้รู้แจ้งชัด”^{๗๗}

โดยส่วนใหญ่แล้วเยาวชนจะได้เพื่อนใหม่จากการเข้ามศึกษา ตั้งแต่เพื่อนร่วมห้อง ร่วมชั้น ร่วมสถาบัน เป็นต้น เรียกอีกอย่างว่ามิตรแท้^{๗๘} มิตรที่ดีมีความจริงใจ ที่จะเป็นเกาะคอยป้องกันการมีพฤติกรรมที่สร้างความรุนแรงทางสังคมด้านต่าง ๆ มากมาย ได้เป็นอย่างดีอีกช่องทางมี ๔ จำพวก ได้แก่

^{๗๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๔, (กรุงเทพมหานคร: สหมิตรพรินต์ติ้ง, ๒๕๕๑), หน้า ๔๑-๔๕.

^{๗๖} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๑/๑๖๙.

^{๗๗} ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๘๘/๒๓๐.

^{๗๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๐-๒๖๕/๒๐๙-๒๑๑, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **นวโกวาท (หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี)**, หน้า ๖๙-๗๐.

๑) มิตรอุปการะ มีลักษณะ ๔ ได้แก่ ๑) มิตรหรือเพื่อนประมาท ช่วยรักษาเพื่อน
๒) เพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์ของเพื่อน ๓) เมื่อมีภัยเป็นที่พำนักได้ ๔) มีกิจจำเป็น ช่วยออก
ทรัพย์เกินกว่าที่ออกปาก

๒) มิตรร่วมทุกข์ ร่วมสุข มีลักษณะ ๔ ได้แก่ ๑) บอกความลับแก่เพื่อน ๒) ปิดความลับ
ของเพื่อน ๓) มีภัยอันตรายไม่ละทิ้ง ๔) แม้ชีวิตก็สละให้ได้

๓) มิตรแนะนำประโยชน์ มีลักษณะ ๔ ได้แก่ ๑) จะทำชั่วเสียหายคอยห้ามปรามไว้
๒) คอยแนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี ๓) ให้ได้ฟัง ได้รู้ สิ่งที่ไม่เคยได้ฟัง ได้รู้ ๔) บอกทางสุขทาง
สวรรค์ให้

๔) มิตรมีน้ำใจ มีลักษณะ ๔ ได้แก่ ๑) เพื่อนมีทุกข์พลอยทุกข์ด้วย ๒) เพื่อนมีสุข พลอย
ดีใจ ๓) เขาติเตียนเพื่อน ช่วยยับยั้งแก้ไข ๔) เขาสรรเสริญเพื่อน ช่วยพูดเสริมสนับสนุน

ใน สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ได้กล่าวถึงมิตรดี มิตรเลว โดยพระเจ้าปเสนทิโกศล^{๗๙} ได้
ประทับนั่ง ณ ที่อันควรแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค ณ กรุงสาวัตถี ดังนี้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความคิด คำนึงเกิดขึ้นแก่ข้าพระองค์ผู้หกลึกเร้นอยู่ในที่สงัดอย่างนี้ว่า
ธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้วนั้นแล เป็นธรรมสำหรับ ผู้มีมิตรดี ๑ มีสหายดี ๒ มีเพื่อนดี
๓ ไม่ใช่สำหรับผู้มีมิตรเลว มีสหายเลว มีเพื่อนเลว พระผู้มีพระภาคตรัสว่า มหาบพิตร ข้อนี้
เป็นอย่างนั้น มหาบพิตร ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ธรรมที่อาตมภาพกล่าวไว้ดีแล้วนั้นแล เป็นธรรม
สำหรับผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ไม่ใช่สำหรับผู้มีมิตรเลว มีสหายเลว มีเพื่อนเลว

ครั้งหนึ่ง อาตมภาพอยู่ที่นิคมของหมู่เจ้าศากยะ ชื่อว่านครกะ ในแคว้นสักกะ ครั้งนั้น ภิกษุ
อานนท์เข้าไปหาอาตมภาพถึงที่อยู่ อภิวัตแล้วนั่ง ณ ที่สมควรมหาบพิตรได้กล่าวกับ
อาตมภาพว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์
กึ่งหนึ่ง... เพราะเหตุนี้แล มหาบพิตร พระองค์พึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจักเป็นผู้มีมิตรดี
มีสหายดี มีเพื่อนดี พระองค์ผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี พึงอาศัยธรรมอย่างหนึ่งนี้ คือ
ความไม่ประมาทในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่เถิด

การหล่อหลอมพฤติกรรม (Shaping)^{๘๐} เป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์เท่านั้น เช่น ใน
ห้องเรียนครูหมั่นนักเรียนที่ตั้งใจฟัง ส่วนเยาวชนที่คุยกันครูไม่ตำหนิ แต่ครูจะแสดงอาการไม่สนใจ
การเลือกชมเฉพาะพฤติกรรมที่พึงประสงค์ จะช่วยให้เยาวชนแสดงพฤติกรรมนั้นซ้ำอีก โดยเฉพาะ
อย่างยิ่ง ครูควรเป็นแบบอย่างที่ดี (Modeling) แก่เยาวชน อาจยัดครูเป็นแบบอย่างในหลาย ๆ ด้าน

^{๗๙} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๒๙/๑๕๒-๑๕๔.

^{๘๐} นฤภัค ฤชาทิพย์, **หล่อหลอมพฤติกรรม**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.kaosod.co.th/view_news.php?newsid=TUROamlyd3dPVEk0TURnMU13PT0= [๙ มกราคม ๒๕๕๕].

ในการปรับพฤติกรรม หากครูไม่สามารถเป็นแบบอย่างได้ อาจให้นักเรียนเป็นแบบอย่างก็ได้ เช่น ตัวอย่างของการพูด เพราะการมีสัมมาคารวะแก่ครู การขยันหมั่นเพียร การรับผิดชอบในสิ่งที่ครูมอบหมายให้ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม บทบาทของสถาบันเดิมก็ยังคงมีความสำคัญ เช่น วัด บ้าน โรงเรียน แต่หากยังมีความไม่สอดคล้องและเห็นต่างกันอยู่ แต่อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมชุมชนเดิมได้หล่อหลอมให้สถาบันทางสังคมเหล่านี้ให้ทำหน้าที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ในการสร้างความอบอุ่นเป็นปึกแผ่นให้กับชุมชน เช่น “วัดจะดีมีหลักฐานเพราะบ้านช่วย บ้านจะสวยเพราะมีวัดดัดนิสัย ทั้งบ้านวัดผลักดันช่วยจึงอวยชัย ถ้าขัดกันก็บรรลือทั้งสองทาง”^{๘๑}

ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันต่าง ๆ เหล่านี้ จำเป็นที่จะต้องบรรจุสาระของการห่วงใยเยาวชน ไว้ได้มากขึ้น ในบทบาทแต่ละสถาบัน

๑) สถาบันวัด ในอดีตวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนอย่างแน่นแฟ้นและทรงคุณค่า มีบทบาทมากมาย แต่ปัจจุบันเมื่อมีสถาบันอื่นที่แยกเอาบทบาทเหล่านั้นไป ทั้งบทบาทการศึกษา ทางแพทย์แผนโบราณ การฝีมือและช่าง การเข้ามารับการเรียนรู้จากวัดโดยการบวชเรียน ลดลงเรื่อย ๆ จนปัจจุบัน วัดเหลือเพียงพิธีกรรม

บทบาทในศาสนพิธี ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม แต่บทบาทการให้การศึกษา การขัดเกลาที่เรียกว่าอบรมบ่มนิสัยลดน้อยลง ดังนั้น สถาบันวัดหากจะยังคงหน้าที่ปกป้องและเอาใจใส่กับปัญหาของเยาวชน จึงสามารถทำได้ในบทบาทของวัด^{๘๒}

๑) เป็นสถานที่ชาวบ้านส่งลูก หลาน มาอยู่รับใช้พระสงฆ์และรับการฝึกอบรมทางศีลธรรม

๒) เป็นสถานที่ผู้ปกครอง ผู้สูงอายุ มารับฟังพระธรรมเทศนา

๓) เป็นสถานพยาบาล รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิรัฐภูมิปัญญา

๔) เป็นสถานสงเคราะห์ ที่ลูก หลาน ชาวบ้านที่ยากจน

๕) เป็นสถานที่พักอาศัยของคนเดินทาง

๖) เป็นสถานที่ที่ชาวบ้านได้มาพบปะสังสรรค์ และพักผ่อนหย่อนใจ

๗) เป็นสถานที่รณรงค์ จัดงานเทศกาลสำคัญ

สำหรับกำนันผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ดำเนินการดูแลความสงบสุขของราษฎรในหมู่บ้านและชุมชนนั้น ก็เช่นเดียวกัน อดีตผู้นำที่เป็นทางการเหล่านี้ เป็นที่พึ่ง เป็นที่ปรึกษาทั้งเรื่องในครอบครัว

^{๘๑} สวิง บุญเจิม, **คมวาทะ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สนธิกา, ๒๕๔๖), หน้า ๒๐๕.

^{๘๒} **บทบาทของวัดในประเทศไทย**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.gotoknow.org/posts/333216> [๒๐ มกราคม ๒๕๕๖].

การประกอบอาชีพ การป้องกันโจรผู้ร้าย ปัจจุบันบทบาทเหล่านี้ต้องทำร่วมกับภาคีพัฒนาอื่น ๆ จึงสมควรที่สถาบันกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ควรเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาเยาวชนในฐานะลูกหลานได้ในแนวทางที่สำคัญ ดังนี้

๑) การสร้างองค์กรเยาวชนที่มีบทบาทต่อการรวมกลุ่ม การแสดงออก การบำเพ็ญประโยชน์ภายในชุมชน เช่น กลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มเยาวชน กลุ่มสนใจ

๒) การอำนวยความสะดวกในด้านให้ความรู้ ทักษะที่จะนำไปสู่การปรับตัวเข้าสู่สังคมแรงงาน เช่น การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน ฝึกงาน การจัดหัวข้อการอบรมภาษาต่างประเทศ เป็นต้น นอกจากนี้จะทำให้เยาวชนได้รับประโยชน์แล้ว ยังใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์อีกด้วย

๓) การจัดการด้านโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ เช่น บริเวณอันเป็นจุดล่อแหลมต่อการมั่วสุม ติดตั้งระบบไฟฟ้าให้สว่าง เป็นต้น ในส่วนโครงสร้างทางจิตใจ ควรมีอาสาสมัครในการสอดส่องดูแล การบำบัดรักษา การให้คำปรึกษาแนะนำ จนกระทั่งถึงการประสานหน่วยงานที่มีบทบาทเกี่ยวข้อง เช่น พนักงานคุมประพฤติ สารวัตรนักเรียน การบำบัดผู้ติดยา การศึกษาดูงาน

สรุปแล้ว การมีสิ่งแวดล้อมที่ดีและกลยุธยมิติที่เอื้อรอบข้าง เช่น ครอบครัว ชุมชน โรงเรียน ต้องมีกลยุธยมิติเป็นเบื้องต้น ช่วยชี้แนะแนวทาง ชักจูง ตลอดจนแนะนำสั่งสอน ชักนำแนะนำไปในทางที่ถูกต้องดีงาม ประสบกับสุขสมหวัง ความสำเร็จในชีวิต โรงเรียนเป็นสถาบันที่หล่อหลอมพฤติกรรมที่พึงประสงค์ให้กับเยาวชน จำเป็นต้องใช้หลักการสอน เทคนิค วิธีการต่าง ๆ โดยการสอนนั้นต้องให้ แจ่มแจ้ง ชัดเจน ใจเร้าใจให้แกล้นเกล้า ต้องพูดถูกกาล พูดคำจริง พูดคำอ่อนหวาน พูดคำที่ประกอบด้วยประโยชน์ ด้วยเมตตา ยกย่องยกย่อง ประพฤติตนให้เป็นแบบอย่าง ใช้ถ้อยคำเหมาะสม เลือกสอนเป็นรายบุคคล รู้จักจังหวะและโอกาส ยืดหยุ่นในการใช้เทคนิควิธี

บทบาทของสถาบัน วัด กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นักการเมืองท้องถิ่น ต้องทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการ โดยเฉพาะกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ควรเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาเยาวชนในฐานะลูกหลาน บริเวณอันเป็นจุดล่อแหลมต่อการมั่วสุม จัดไฟฟ้าให้สว่าง เป็นต้น ในส่วนโครงสร้างทางจิตใจ ควรมีอาสาสมัครในการสอดส่องดูแล การบำบัดรักษา การให้คำปรึกษาแนะนำ จนกระทั่งถึงการประสานหน่วยงานที่มีบทบาทเกี่ยวข้องซึ่งสอดคล้องกับชุมชนสับสน ดังนี้

ปัจจุบันนี้ ได้มุ่งเน้นไปที่ยุทธศาสตร์ด้านการป้องกันกลุ่มเสี่ยงไม่ให้มีโอกาสเข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติดมากเป็นพิเศษ ยุทธศาสตร์ดังกล่าวถูกขับเคลื่อนผ่าน เครือข่ายเยาวชนคนไฝดี TO BE NUMBER ONE วัดสับสน

หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนากล่าวถึงการป้องกันเหตุแห่งความเสื่อมของชีวิต คือ อปายมุข ๖ ไว้ว่า ๑) การไม่เสพสุราและของมึนเมา เป็นการป้องกันการเสียทรัพย์ ป้องกันก่อการทะเลาะวิวาท ป้องกันการเกิดโรค ป้องกันการถูกตีเตียน ป้องกันความเสื่อมถอยของสติปัญญา ๒) ละเว้นการชอบเที่ยวกลางคืน ซึ่งมีโทษ ๖ อย่าง เพื่อป้องกันความเสื่อมเสียมาสู่ตนเอง ป้องกัน

ปัญหาความแตกแยกในครอบครัว ป้องกันการสูญเสียทรัพย์สิน ป้องกันการเสียชื่อเสียงเกียรติยศ ป้องกันการถูกใส่ร้าย ตีฉิ่นฉันทา ป้องกันความลำบาก ๓) ละเว้นจากการชอบเที่ยวดูการละเล่น มีโทษ ๖ อย่าง เพื่อป้องกันการหลงระเหิมมัวเมาไปในทางเที่ยวเตร่ ๔) ละเว้นการพนัน มีโทษ ๖ อย่าง เพื่อป้องกัน การก่อเวร ป้องกันการทะเลาะวิวาทเนื่องจากเสียทรัพย์ ป้องกันการก่อหนี้สิน ป้องกันความน่าเชื่อถือ ป้องกันการถูกดูถูกเหยียดหยาม ป้องกันความบกพร่องในคุณสมบัติการเป็นผู้นำครอบครัว ๕) ละเว้นการคบคนชั่วเป็นมิตร มีโทษ ๖ อย่าง เพื่อป้องกันการเป็นนักเลงการพนัน ป้องกันการเป็นคนเจ้าชู้ ป้องกันการเป็นนักเลงสุรา ป้องกันการเป็นคนฉ้อฉลหลอกลวง ป้องกันการเป็นคนคดโกง เจ้าเล่ห์ ป้องกันการเป็นนักเลงอันพาล ๖) ละเว้นความเกียจคร้านในหน้าที่การงาน เป็นการป้องกันความเสื่อมมุงความเจริญและความสำเร็จให้แก่ชีวิต เช่น ไม่อ้างว่าหนว่นัก ร้อนนัก เวลาเย็นแล้ว ยังเข้าอยู่ หิวนัก ทรายนัก แล้วไม่ทำงาน และให้เจริญสติ ป้องกันความรุนแรงทางจิต ป้องกันความลุ่มหลงมัวเมา แล้วขาดการควบคุมตนเอง หรือขาดวินัยในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ข้อห้ามเหล่านี้ได้แสดงให้เห็นว่าอบายมุข ๖ คือเหตุของความเสื่อมเป็นสาเหตุของความรุนแรง ทำให้ชีวิตประสบปัญหานานัปการ ควรละเว้น สอดคล้องกับปัจจัยภายใน ดังนี้

๓.๕ ปัจจัยภายใน

สร้างจิตสำนึก (สมาธิ) : ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง การดำเนินชีวิตต้องควบคู่ไปกับการสนใจ ใส่ใจ ดูแลรักษาสภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชนและสังคมโดยรวม ตามหลักของพระพุทธศาสนา การบำเพ็ญสมาธิเป็นตัวแปรที่สำคัญ โดยเฉพาะศีล ๕ เป็นข้อปฏิบัติขั้นพื้นฐานสำหรับการเป็นคนโดยสมบูรณ์ เมื่อเยาวชนมีความบริสุทธิ์ผุดผ่องในความประพฤติ เชื่อมั่นในความบริสุทธิ์ของตน อย่างไม่หวาดกลัว โดยไม่สะดุ้งระแวงต่อการประทุษร้าย ไม่หวั่นใจต่อคำนิทาหรือความรู้สึกไม่ยอมรับของสังคม จิตใจจึงจะปลอดโปร่ง สงบแน่วแน่ มุ่งมั่นต่อสิ่งที่คิด คำที่พูดและการที่ปฏิบัติได้ ยิ่งคิดไม่ฟุ้งซ่าน สงบ มุ่งมั่นแน่วแน่เท่าใด ความเป็นมนุษย์ก็ยิ่งสมบูรณ์เท่านั้น ความตั้งมั่นแห่งจิต หรือสมาธิจิตจึงเกิดขึ้นได้สมบูรณ์ เพราะศีลเป็นคุณธรรมรองรับ และประกันความปลอดภัย การสร้างจิตสำนึกเป็นการสร้างนิสัยให้มีสมาธิในวิถีชีวิต

การปรับพฤติกรรม (ศีล) : การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เคยชินของเยาวชน ที่ไม่พึงประสงค์ให้เกิดเป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ให้เป็นคนที่มีกาย วาจาที่สะอาด สามารถบังคับและควบคุมตนเอง ให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม การเสริมสร้างความเชื่อมั่นในตนเองตามหลักของศีล

ดังประมวลมานี้ พึงเห็นได้ว่า ปัจจัยภายในมีที่มาคือการคบหากัลยาณมิตรที่ดี เยาวชนเป็นผู้แสวงหาความรู้ สร้างปัญญาเป็นภูมิคุ้มกันชีวิต สิ่งเหล่านี้สร้างได้ แม้มีพฤติกรรมกระทำที่เคยผิดพลาดก็แก้ไขปรับเปลี่ยนได้ วันเวลาของชีวิตขณะที่เป็นเยาวชนเป็นต้นทุนสำคัญในการสร้าง

ความเจริญ ความมั่นคงให้กับชีวิตอนาคต การฝึกฝนอบรมตน การใช้โยนิโสมนสิการ รู้จักพิจารณา ทุกข์ โทษ ประโยชน์ ไม่ใช่ประโยชน์ แล้วตั้งใจประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ตั้งงามละเว้นไม่สามัคค คบหาหรือนำพาตนไปเสวนาหรือร่วมกิจกรรมใฝ่ต่ำ ตั้งใจทำหน้าที่ของตน เช่น ตั้งใจศึกษาหาวิชา ความรู้ ฉลาดในการใช้ชีวิตอย่างมีความสุขโดยไม่ยอมตกเป็นทาสการมอมเมาหรือยั่วยุตามกระแส

ตระหนักรู้ในคุณค่าของการพัฒนา กาย วาจา และใจ มีคุณธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว รู้คุณค่าของศีล สมาธิ ปัญญา จึงกล่าวได้ว่าเยาวชนเหล่านั้น เป็นผู้มีความสมบูรณ์ที่งดงาม มีคุณค่ายิ่งทั้งแก่ ตนเอง ครอบครัวและสังคม พระพุทธศาสนาได้นำหลักไตรสิกขามาใช้ในการพัฒนาเยาวชน และยัง ใช้ได้อย่างมีผลสัมฤทธิ์ดียิ่ง ดังแสดงมาด้วยเหตุคือการสร้างสรรค์ปัจจัยภายนอก และสั่งสมปัจจัย ภายในให้เพิ่มพูนและมั่นคง เยาวชนจะพึงได้รับความเจริญในชีวิตและอนาคตที่ดีได้อย่างแน่นอน

มรรควิธี (ปัญญา) : ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งตาม ความเป็นจริง ด้วยการศึกษอบรมตน ทั้งในด้านกาย วาจา จิตใจ

ปัญญา คือ สึกขาหรือการศึกษาที่ฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง เริ่มตั้งแต่ ความเชื่อที่มีเหตุผล ความเห็นที่เข้าสู่แนวทางของความเป็นจริง ฝึกใฝ่หาความรู้ จากกัลยาณมิตร ผู้ เป็นบัณฑิต หรือแหล่งความรู้จากระบบการศึกษาที่ให้คำแนะนำสั่งสอนถูกต้องดีงาม เป็นคนที่ นำมาใช้พัฒนาชีวิตให้ดำเนินไปด้วยคุณธรรม จริยธรรมได้ ปัญญาเป็นแสงสว่างนำทางให้เยาวชนเกิด ความรู้คิดพิจารณา ไตร่ตรอง ด้วยโยนิโสมนสิการ^{๘๓} แยกแยะได้ เข้าใจ ใช้ถูก เป็นผู้ที่มีสติปัญญาใน การพึ่งพาตนเองได้ เหตุปัจจัยที่จะต้องสร้างให้เกิดขึ้นคือ การแสวงหาปัญญา ความรู้ ความเห็นที่ ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) ผู้ที่จะมีคุณสมบัติมีสติปัญญาเป็นแสงสว่างนำทางชีวิตตนเองได้นั้น จะต้องเป็นผู้ มีอุปนิสัยใฝ่รู้ ขยันหมั่นเพียรพัฒนาทักษะในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญาและคิดพิจารณาไตร่ตรอง แยกแยะถูกผิดดีชั่ว ประโยชน์หรือทุกข์โทษได้

การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเยาวชนให้เป็นคนที่มีกาย วาจา ใจที่สะอาด เรียกอีก อยางว่า ศีล แปลว่า ปกติ คือทำกายและวาจาให้เป็นปกติให้เรียบร้อย ไม่ทำความเดือดร้อนให้แก่ ผู้ใด เป็นการรับประกันตนเองว่าบริสุทธิ์ มีความมานะพากเพียร ประหยัดมัธยัสถ์ ซื่อสัตย์ เสียสละ แบ่งปัน ทำให้เป็นที่เชื่อถือของบุคคลอื่น

ยิ่งกว่านั้น การใช้หลักพุทธวิธีด้วยการนำหลักธรรม คือ หลักอปริหานิยธรรม ๗^{๘๔} หลัก พรหมวิหาร ๔^{๘๕} เช่น มีเมตตา ไม่คิดเบียดเบียนซึ่งกันและกัน อยู่ร่วมกันด้วยความรัก กรุณา เอื้อเพื่อ จุลเจือกัน ไม่ปรารถนาให้บุคคลอื่นได้รับความเดือดร้อน พลอยยินดีกับเพื่อนร่วมงาน ไม่มีความอิจฉา

^{๘๓} ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓/๕๔๓.

^{๘๔} อ.ส.ต.ก. (ไทย) ๒๓/๒๓/๓๗.

^{๘๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๗/๒๕๖.

มีความวางเฉยในสิ่งที่ตนเองไม่สามารถเข้าไปแก้ไขได้และไม่ก้าวท้าว มีความสามัคคี^{๘๖} หลักสังคหวัตถุ ๔^{๘๗} เป็นคุณเครื่องวิธีปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจบุคคลอื่นที่ยังไม่เคยรักใคร่นับถือ หรือที่รักใคร่นับถืออยู่แล้วให้สนิทแนบยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นเทคนิควิธีทำให้คนรักหรือมนต์ผูกใจคน ได้แก่ ๑) การให้การเสียสละ (ทาน) : หรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันของ ๆ ตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ไม่ตระหนี่ ไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมภ ไม่เห็นแก่ตัว เราควรคำนึงอยู่เสมอว่าทรัพย์สินสิ่งของที่หามาได้ เพื่อสงเคราะห์หรือเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจบุคคลอื่น ๒) การพูดด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน (ปิยวาจา) : พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์เหมาะสมสำหรับกาลเทศะ วางตนได้เหมาะสมกับฐานะที่ตนมีอยู่ในสังคม ปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ให้ความเสมอภาค ไม่เอารัดเอาเปรียบบุคคลอื่น พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการพูดเป็นอย่างยิ่ง เพราะการพูดเป็นบันไดขั้นแรกที่จะสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีให้ปรากฏขึ้น โดยต้องมีวิธีการที่จะพูดให้เป็นปิยวาจา ซึ่งต้องเว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ ๓) การสงเคราะห์ทุกชนิด (อตถจริยา) : หรือการประพடுத்தินสิ่งที่ เป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่น ๔) การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ (สมานัตตา) : หรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยม ความไว้วางใจให้แก่บุคคลอื่นอีกด้วย และดำเนินตามแนวทางอริยสัจ ๔ มองเห็นปัญหา สืบหาสาเหตุ รู้วิธีดำเนินการแก้ไข ขจัดปัญหาอุปสรรคนั้นได้ ทำให้สามารถดำรงคู่กับสังคมเพื่ออำนวยผลให้สังคมร่มเย็นเป็นสุข และยิ่งกว่านั้นต้องเสริมด้วยสติสัมปชัญญะ โดยที่ สติ^{๘๘} ความระลึกได้ หมายถึง การนึกขึ้นได้ก่อนที่จะทำ จะพูด จะคิด มิให้กึ่งนั้น ๆ ดำเนินไปสู่ทางผิดหรือนึกถึงเรื่องที่ เคยทำ คำที่พูดมานานมาแล้วได้ เป็นอาการนึกคิดขึ้นได้ของจิต ไม่ปล่อยไหลลงลิ้ม สติ มีหน้าที่คอย กำจัดความประมาทเลินเล่อ มีผลให้การปฏิบัติงานทุกประเภทไม่เกิดความเสียหาย ส่วน สัมปชัญญะ^{๘๙} ความรู้ตัว หมายถึง ความรู้สึกตัวอยู่ตลอดเวลาในสิ่งที่กำลังทำ กำลังพูด กำลังคิด มีความรู้สึกตื่นตัวอยู่เสมอ ไม่เลอะเลือนพินเพื่อนในขณะที่กำลังทำกิจนั้น ๆ เสมือนมีจับพวงมาลัย ขณะขับรถ พร้อมทั้งรู้ตัวว่าสิ่งเหล่านั้น ดี-ไม่ดี ควร-ไม่ควรอย่างไร สัมปชัญญะ จึงมีหน้าที่กำจัด ความโง่เขลาในเวลาปฏิบัติงานทุกประเภท

สอดคล้องกับ ฤ รากหญ้า^{๙๐} กล่าวว่า การแก้ไขปัญหากันอย่างจริงจัง ต้องมีความมุ่งมั่น และจริงใจ โดยพัฒนาด้านวัตถุและยกระดับจิตใจเยาวชนไปพร้อม ๆ กัน เพื่อให้เดินไปพร้อมกันอย่าง

^{๘๖} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๙๘/๓๐๘.

^{๘๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๑๖๘.

^{๘๘} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๗/๑๗๙.

^{๘๙} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๓๗๐/๒๑๕.

^{๙๐} ฤ รากหญ้า, **ปลูกจิตสำนึก.**

ต่อเนื่อง โดย ๑) ด้านการศึกษา : ต้องพัฒนาการศึกษาให้สูงพร้อมกับการพัฒนาจิตใจ มีวิชาทางศาสนาและศีลธรรมบรรจุไว้เป็นวิชาหลัก (มีชั่วโมงสอนทุกวัน) หลักการนี้จะเป็นการปลูกฝังให้เยาวชนเข้าใจถึงศีลธรรม จิตสำนึกและจริยธรรมได้ ๒) ต้องควบคุมสื่อต่าง ๆ ให้คิด พูดและปฏิบัติในสิ่งที่เหมาะสม ในด้านจิตสำนึกการโทรทัศนเกือบทุกรายการ โดยเฉพาะพิธีกรหญิง ดารานักแสดงหญิง แต่งกายออกอากาศทั่วประเทศ ต้องแต่งกายให้สุภาพ เหมาะสม ไม่ขัดต่อวัฒนธรรม ประเพณี อันดีงามของชาติ เพราะคุณคือแม่แบบหล่อหลอมเยาวชน ๓) สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุด ต่อการสร้างปลูกจิตสำนึกของเยาวชน ซึ่งไม่ควรมองข้าม ควรปลูกฝังจิตสำนึก เป็นแบบอย่างที่ดีให้มีระเบียบวินัย เน้นประหยัด ซื่อสัตย์ เห็นคุณค่าของบุคคลอื่นและใช้จำเป็น

การสั่งสมความรู้ที่จะนำพาชีวิตให้คิดถูก พูดถูก ทำถูก ต้องฝึกตนให้คิดเป็น มีเหตุผล และคบหากัลยาณมิตร รู้จักพิจารณาใคร่ครวญ แยกแยะถูก ผิด ดี ชั่ว สั่งสมเพิ่มพูนความรู้แจ่มแจ้ง และนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตให้ถูกต้องดีงามได้ (ปัญญา)

ดังประมวลมานี้ พึงเห็นได้ว่า ปัจจัยภายใน ได้แก่ การคบหากัลยาณมิตร เยาวชนเป็นผู้แสวงหาความรู้ สร้างปัญญาเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันชีวิต สิ่งเหล่านี้สร้างได้ แม้มีพฤติกรรมกระทำที่เคยผิดพลาดก็แก้ไขปรับเปลี่ยนได้ วันเวลาของชีวิตขณะที่เป็นเยาวชนเป็นต้นทุนสำคัญในการสร้างความเจริญ ความมั่นคงให้กับชีวิตอนาคต การฝึกฝนอบรมตน การใช้โยนิโสมนสิการ รู้จักพิจารณาทุกข์ โทษ ประโยชน์ ไม่ใช่ประโยชน์ แล้วตั้งใจประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม ละเว้นไม่สมาคมคบหาหรือนำพาตนไปเสวนาหรือร่วมกิจกรรมใฝ่ต่ำ ตั้งใจทำหน้าที่ของตน เช่น ตั้งใจศึกษาหาความรู้ฉลาดในการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข โดยไม่ยอมตกเป็นทาสการมอมเมาหรือยั่วยุตามกระแส และตระหนักรู้ในคุณค่าของการพัฒนา กาย วาจา ใจ มีคุณธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว รู้คุณค่าของศีลสมาธิ ปัญญา จึงกล่าวได้ว่าเยาวชนนั้น ๆ เป็นผู้มีคุณสมบัติที่ดีงาม มีคุณค่ายิ่งทั้งแก่ตนเอง ครอบครัว และสังคม พระพุทธศาสนาได้นำหลักไตรสิกขามาใช้ในการพัฒนาเยาวชน และยังใช้ได้อย่างมีผลสัมฤทธิ์ ดังแสดงมาด้วยเหตุคือการสร้างสรรค์ปัจจัยภายนอกและสั่งสมปัจจัยภายในให้เพิ่มพูนและมั่นคง เยาวชนจะพึงได้รับความเจริญในชีวิตและในอนาคตอย่างแน่นอน

ขณะที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงหลักการพัฒนาเยาวชนด้วยหลักปัญญา ๓ ฐานว่า ในกระบวนการดำเนินชีวิตของเยาวชนนั้น ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาเยาวชน ให้มีความรู้ความสามารถหรือสมรรถนะ มีประสิทธิภาพ มีศักยภาพ ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “ไตรสิกขา” เป็นการมองตนเอง ทั้ง ๓ ด้านคือ กาย (กายกรรม) วาจา (วจีกรรม) ใจ (มโนกรรม) ไตรสิกขา เป็นการศึกษาข้อปฏิบัติที่พึงเรียนรู้ ฝึกฝน อบรมตนเอง^{๙๑} และได้

^{๙๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๖๐๘.

กล่าวถึงชีวิตว่า การเป็นอยู่ การที่ชีวิตเป็นอยู่ดำเนินไป “ชีวิตนั้นเป็นอันเดียวกันกับการศึกษา” การที่ต้องเคลื่อนไหว ประสบการณ์ใหม่ ๆ จำเป็นต้องรู้จัก ต้องเข้าใจ ต้องคิด ต้องปฏิบัติหรือจัดการ อย่างใดอย่างหนึ่ง หากทางแก้ไขให้ผ่านพ้นจึงต้องมีการเรียนรู้ ศึกษาเป็นการพัฒนาตนเองของเยาวชน ให้ดำเนินชีวิตที่ดงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค คือ วิถีชีวิตที่ถูกต้องดงาม เป็นการเรียนรู้ ฝึกฝนพัฒนาดน มรรคกับศึกษาจึงประสานเป็นหนึ่งเดียว ศึกษาคือการศึกษา ฝึกฝนอบรมพัฒนาชีวิต ๓ ด้าน ดังนี้

ศีล คือ ศึกษา ฝึกในด้านความสัมพันธ์ ติดต่อกับ ปฏิบัติ จัดการกับสิ่งแวดล้อม ทั้งทางวัตถุ และทางสังคม ทั้งด้วยอินทรีย์ต่าง ๆ และด้วยพฤติกรรมทางกาย วาจา ศีลเป็นเหมือนการปรับพื้นที่ บริเวณแวดล้อมให้สะอาดหมดจด เรียบร้อย ราบรื่น แน่นหนามั่นคง มีสภาพที่พร้อมจะทำงานได้ สะดวก คล่องแคล่ว ประยุกต์กับสถานการณ์ปัจจุบันด้วยการกำหนดค่านิยม ให้คุณค่าความสำคัญกับการรักษาศีล เมื่อเยาวชนได้ควบคุมกาย วาจาด้วยศีล เพราะความศรัทธาและรู้ในคุณค่า พฤติกรรม การแสดงออก การประสานสัมพันธ์กับบุคคลอื่นก็จะอยู่ในความถูกต้อง ศีลของฆราวาสเพียง ๕ ข้อ^{๙๒} เป็นเสมือนการประกันชีวิต ประกันความสุขให้แก่สังคม ดังเช่น พระราชรัตนรังษี (ว.ป. วีรยุทธโธ) กล่าวว่า “ศีลข้อที่ ๑ ประกันความปลอดภัยชีวิต ศีลข้อที่ ๒ ประกันสินทรัพย์ ศีลข้อที่ ๓ ประกันสถานภาพความมั่นคงของครอบครัว ศีลข้อที่ ๔ ประกันความสัตย์จริง ศีลข้อที่ ๕ ประกันความรู้ตัวมีสติระลึกรู้ไม่พินเพื่อน” นอกจากนั้นยังได้รับอานิสงส์ในการมีความสุข การยอมรับความสง่างามด้วยความเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ ทั้งนี้การที่บุคคลจะนำประโยชน์ของการรักษาศีลมาสู่ชีวิตได้นั้น ต้องลำดับจากสาเหตุที่ทำให้ตระหนัก และรู้คุณค่าของการมีพฤติกรรมที่ดีงาม ถูกต้อง รู้จักทุกข้อโทษของการผิดศีล โดยการประยุกต์เข้ากับภูมิปัญญาาระบบการศึกษา “บ้าน วัด โรงเรียน” และการยกย่องในฐานะ ค่านิยมในสังคมให้ปรากฏ “คนคณศีล” ซึ่งการระมัดระวังรักษากาย วาจา ให้มีปกติ มีศีลรักษานั้น ย่อมมาจากเหตุปัจจัยภายนอกคือกัลยาณมิตร หรือหลักสูตรการเรียนการสอน สภาพสังคม การปลูกฝังอบรม ฯลฯ ส่วนเหตุปัจจัยภายในคือ คุณธรรมของเยาวชนในระดับที่รู้จักความละเอียดชั่ว เกรงกลัวบาป ซึ่งจะเป็นพลังยิ่งใหญ่ที่จะทำให้เกิดการรักษากาย วาจาโดยศีลได้ อย่างไรก็ตาม การประยุกต์นำหลักศีลมาเป็นแนวทางปกป้องและแก้ไขปัญหาสังคมนั้น สมควรและสำคัญที่สุดซึ่ง ทุก ๆ ฝ่าย จะต้องให้ความร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูล สามัคคีกัน ไม่เบียดเบียนตนเองและบุคคลอื่น แล้วเพิ่มพูนการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีของสมาชิกผู้ร่วมสังคม และในส่วนบุคคลก็ควรระมัดระวังพฤติกรรม ให้อยู่ในหลักของศีลได้ด้วยตนเอง หรือการยึดถือพุทธคำสอนเป็นสรณะปฏิบัติตามกฎกติกาของสังคม

^{๙๒} ที.ส. (ไทย) ๘/๓๕๒/๑๔๗.

ชุมชน ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ซึ่งจะมีอันสสทั้งในชาตินี้และชาติหน้า^{๙๓} ดังคำอำนวยพรว่า ศีลนำสู่
สุคติโลกสวรรค์ ศีลยังเป็นอาภรณ์อันประเสริฐและศีลนั้นหอมหวานลม เป็นต้น^{๙๔}

ดังในพระอภิธรรม วิภังคปกรณ์ ตักมาติกา ได้กล่าวถึงความเจริญ (โกศล ๓)^{๙๕} ว่าเยาวชน
ที่ได้รับการพัฒนาแล้ว จะเป็นผู้ที่รอบรู้สิ่งไหนควร ไม่ควร ดังนี้

- ๑) อายโกศล (ความฉลาดในความเจริญ รอบรู้ทางเจริญ และเหตุของความเจริญ)
- ๒) อปายโกศล (ความฉลาดในความเสื่อม รอบรู้ทางเสื่อมและเหตุของความเสื่อม)
- ๓) อุบายโกศล (ความฉลาดในอุบาย รอบรู้วิธีแก้ไขเหตุการณ์และวิธีที่จะทำให้สำเร็จ)

ดังนั้น ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกหัดอบรมปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งตามความเป็นจริง ด้วย
การศึกษาอบรมตน ทั้งในด้านกาย วาจา จิตใจ

สรุปแล้ว การแก้ไขปัญหาคาความรุนแรงของเยาวชนด้วยปัจจัยภายในตามหลักปธาน ๔
ต้องป้องกัน : ไม่ให้เกิดความรุนแรงของปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว และใช้มาตรการวิธีทางต่าง ๆ
ปรับเปลี่ยนทัศนคติ ค่านิยม ที่ผิด ๆ ให้โอกาสแก้ไขตัวเอง เปลี่ยนสภาพแวดล้อมให้ดีกว่าเดิม เปลี่ยน
สังคมที่คบหา ปราบปราม : ใช้แนวทางยุติกำจัดเหตุที่ทำให้เกิดการกระทำที่รุนแรง เช่น แหล่งมั่วสุม
อบายมุข ความคิดความเชื่อที่ผิด การเลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ การเสพสื่อลามก ก่อ
การทะเลาะวิวาท รักษา : เยาวชนต้องรักษาด้วยหลักหัวใจเศรษฐกิจ (อุ อา กะ สะ) ขยันหา รักษาดี มี
กัลยาณมิตร ดำรงชีวิตแบบพอเพียง เรงสร้าง : สร้างพลังใฝ่ดี สร้างกำลังใจ เอาชนะจิตใจอารมณ์
ใฝ่ต่ำ เพื่อเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ด้วยวิธีที่สร้างสรรค์ การหาเพื่อนหรือคนที่ไว้วางใจได้

ปัญญา คือ สึกษาหรือการศึกษาที่ฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง เริ่มตั้งแต่
ความเชื่อที่มีเหตุผล ความเห็นที่เข้าสู่แนวทางของความเป็นจริง การรู้จักหาความรู้ จากกัลยาณมิตร
ผู้เป็นบัณฑิต หรือแหล่งความรู้จากระบบการศึกษาที่ให้คำแนะนำสั่งสอนถูกต้องดีงาม เป็นคติที่
นำมาใช้พัฒนาชีวิตให้ดำเนินไปด้วยคุณธรรม จริยธรรม ปัญญาเป็นแสงสว่างนำทางให้เยาวชนเกิด
ความรู้คิดพิจารณา ไตร่ตรอง ด้วยโยนิโสมนสิการ^{๙๖} แยกแยะได้อย่างเข้าใจ ใช้ถูก เป็นผู้มีสติปัญญา
ในการพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งเหตุปัจจัยที่จะต้องสร้างให้เกิดขึ้นคือ การแสวงหาปัญญา ความรู้ ความเห็น
ที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) ผู้ที่จะมีคุณสมบัติมีสติปัญญาเป็นแสงสว่างนำทางชีวิตตนได้นั้น จะต้องเป็นผู้มี

^{๙๓} สุวัณ วชิระปิยานันท์, *ตามรอยบาทพระศาสดา*, (สงขลา: เอส พรินท์ (๒๐๐๔), ๒๕๕๕), หน้า
๒๕.

^{๙๔} *พระพุทธศาสนสุภาษิต*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://thaiproverb.kapook.com/?p=105> [๔
มิถุนายน ๒๕๕๖].

^{๙๕} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๗๕๓/๔๘๕.

^{๙๖} ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓/๕๔๓.

อุปนิสัยใฝ่รู้ ขยันหมั่นเพียรพัฒนาทักษะในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาปัญญา และคิดพิจารณาไตร่ตรอง แยกแยะถูกผิดดีชั่ว ประโยชน์หรือทุกข์โทษได้

วิธีการแก้ไขในแนวทางอริยสัจ ๔ เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ และยิ่งกว่านั้น หลักอริยสัจ ๔ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหามารยาตกรูปร่างยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี โดยการยุติปัญหาที่เหตุ มองให้เห็นความจริงทางสังคม สอนให้แก้และดับปัญหาที่เหตุด้วยปัญญา พฤติกรรมการแสดงออกของเยาวชนในสังคม ให้ป้องกันและแก้ไขปัญหามาตามเหตุและผล ทั้งร่างกาย จิตใจและสภาพแวดล้อมทางสังคม ตามหลักอริยสัจ ๔ คือ ทุขุ สมุทัย นิโรธ มรรค

กระบวนการพัฒนาปัญญาจะทำให้เยาวชนมีใจรักการอ่าน การคิด โดยมีหลักคิดและวิธีคิดที่ถูกต้อง และให้เรียนรู้จากของจริง จากปัญหาที่เป็นจริงในสังคม เพื่อสร้างสรรค์ปัญญาที่กระจ่างชัดในปัญหาต่าง ๆ สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง และมีสำนึกร่วมในการหาทางแก้ปัญหาหรือพัฒนาสังคมให้น่าอยู่ยิ่งขึ้น การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเยาวชนให้เป็นคนที่มีกาย วาจา ใจที่สะอาด เรียกอีกอย่างว่า ศีล แปลว่า ปกติ คือทำกายและวาจาให้เป็นปกติเรียบร้อย ไม่ทำ ความเดือดร้อนให้แก่ผู้ใด เป็นการรับประกันตนเองว่าบริสุทธิ์ มีความมานะพากเพียร ประหยัด มัธยัสถ์ ซื่อสัตย์ เสียสละแบ่งปัน ทำให้เป็นที่เชื่อถือของบุคคลอื่น

กระบวนการแก้ปัญหามารยาตกรูปร่างของเยาวชน

กระบวนการแก้ไขปัญหามารยาตกรูปร่างของเยาวชน ถือว่าเป็นวิธีที่สำคัญในการระงับปัญหา ความรุนแรงที่เกิดขึ้นโดยมีเทคนิค วิธีการอย่างเป็นขั้นตอน อันเป็นทางออกที่ดี โดยแก้เหตุปัจจัย ที่เกี่ยวข้องกับเยาวชน ทั้งที่สามารถมองเห็นได้และไม่สามารถมองเห็น แต่รู้ได้ด้วยความรู้สึก เป็นการปลูกฝังสิ่งที่ดี ๆ ปลูกจิตสำนึก ความรับผิดชอบ ชั่วดี ให้เห็นคุณค่าของความเป็นคน มองเห็น บุคคลอื่นหรือเพื่อนร่วมงานเสมือนญาติ การป้องกันแก้ไขปัญหามารยาตกรูปร่างของเยาวชนนั้น มันต้องมี ทั้งการป้องกัน การปราบปราม การรักษา การเร่งสร้าง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ตามหลักปธาน ๔ ด้วยการสร้างกรอบหว่านล้อม ดังนี้

ป้องกัน : ไม่ให้เกิดความรุนแรงของปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว และใช้มาตรการวิธีทางต่าง ๆ ป้องกันก่อนที่ปัญหามารยาตกรูปร่างจะเกิดขึ้นด้วยหลักศีล ปราบปราม : ใช้แนวทางยุติกำจัดเหตุที่ ทำให้เกิดการกระทำที่รุนแรง ด้วยหลักเบญจธรรม รักษา : เยาวชนต้องรักษาด้วยหลักหัวใจเศรษฐกิจ (ทฤษฎี ๖ มิติ ๖ ประโยชน์) และเร่งสร้าง คือสร้างพลังใจดี สร้างขวัญกำลังใจ เอาชนะจิตใจอารมณ์ ใจต่ำ เพื่อเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ด้วยวิธีที่สร้างสรรค์ การเลือกคบเพื่อน ด้วยหลักธรรมของคนดี (สัพบุริสธรรม ๗)

แนวทางในการป้องกัน แก้ไขความรุนแรงเพื่อให้ได้ผลต้องให้ความร่วมมือทั้งปัจเจกบุคคล และพหุภาคี ได้แก่ เจ้าหน้าที่ตำรวจควรช่วยเหลือลดขั้นในจุดที่เป็นอันตรายให้มาก ควรลงโทษ ผู้กระทำความผิดทางอาญาให้หนักในคดีที่เกิดขึ้น ทำให้บุคคลอื่นและสังคมเกิดความเดือดร้อนการควบคุม

สื่ออย่าให้ออกข่าวและแพร่ภาพเรื่องราวที่เกี่ยวกับความรุนแรงมากนัก เยาวชนต้องระวังตนเองให้ปลอดภัยจากการถูกจี้ ปล้น ชิงทรัพย์ รวมทั้งการถูกหลอกลวง ควรลดความขัดแย้งยึดถือหลักศาสนาที่ตนนับถือ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการฆ่าสัตว์ การทำร้ายร่างกาย การเบียดเบียนบุคคลอื่น การเสพสารเสพติดทุกชนิด ผู้หญิงควรแต่งกายให้รัดกุม มิดชิด และระมัดระวังในการเดินทางไปในที่เปลี่ยวหรือไม่ปลอดภัย ต้องใช้วิจารณญาณในการเล่นอินเทอร์เน็ต รวมกลุ่มจิตอาสา ออกตรวจดูแลชุมชน แจ้งเหตุแก่เจ้าหน้าที่เตือนภัยอาสาสมัคร มีความเคารพตนเองและบุคคลอื่น มีความรับผิดชอบ ต่อสังคม มีพฤติกรรมที่เป็นผู้ใหญ่ มีเหตุมีผล ปัญหาการใช้ความรุนแรงของเยาวชน จึงไม่ควรถูกมองว่าเป็นความชั่วช้าต่ำทรามในกมลสันดาน หากแต่เป็นเหยื่อของสภาวะทางสังคมรวมทั้งสภาวะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ควรให้อภัย ให้โอกาสในการปรับตัว

การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเยาวชน ในการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น มักจะต้องเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของบุคคลหลายระดับ และในบางโอกาสจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเพื่อนร่วมงาน ในทางจิตวิทยาการเสริมแรง ถือเป็นวิธีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการคงไว้ ซึ่งพฤติกรรมอันพึงประสงค์ และปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ โดยมีกระบวนการแก้ไขปัญหาคความรุนแรงของเยาวชน ดังนี้

๑) ปัจจัยภายนอก (Social Factor) หมายถึง การมีสิ่งแวดล้อมที่ดีและกัลยาณมิตร สิ่งที่อยู่รอบข้าง โดยเยาวชนมีโอกาสสัมผัสอยู่เนืองนิตย์ ได้แก่ สิ่งแวดล้อมที่ดี เช่น ครอบครัว ชุมชน โรงเรียน โดยต้องมีกัลยาณมิตร ผู้ที่ถึงพร้อมด้วยกาย วาจา ใจ ในการที่โน้มน้าวไปตามผู้ที่มีความเชื่อ มีการประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม เป็นแบบอย่างที่ดี ถึงพร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรม ควรแก่การปฏิบัติตาม เรียกอีกอย่างว่า กัลยาณมิตร ส่วนวิธีการแก้ไขปัญหาคความรุนแรงของเยาวชน พ่อแม่หรือผู้ใหญ่ ต้องทำความเข้าใจลักษณะของปัญหาตามลำดับขั้น วิเคราะห์ แยกแยะอย่างเป็นธรรมชาติว่าทุกสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องปกติของเยาวชน ต้องแก้ไขปัญหาคเป็นลำดับ เข้าใจปัญหา แยกแยะความสำคัญอย่าขัดแย้ง สร้างความรู้สึกที่ดี เป็นกัลยาณมิตร พ่อแม่ควรสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิด พยายามประคอง ช่วยเหลือ ต้องเข้าใจความต้องการ ไม่ทอดทิ้ง สร้างครอบครัววิถีพุทธ ตามหลักพรวาธรรม ๔ และทศ ๖ สร้างเสริมการพัฒนาด้านกาย ให้เยาวชนมีความสุข ร่างกายแข็งแรง สมบูรณ์ พัฒนาด้านศีล ให้มีระเบียบวินัยต่อตนเองและต่อบุคคลอื่น มีความประพฤติดี มีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นที่ดี มีความสุจริตทาง กาย วาจา ใจ พัฒนาด้านจิตใจ ได้แก่ ฝึกฝนอบรมจิตให้มีคุณภาพดี สมรรถภาพดี และสุขจิตดี และ พัฒนาด้านปัญญา ได้แก่ ฝึกอบรมปัญญาให้รู้และเข้าใจ มองทุกสิ่งด้วยความเป็นจริง

โดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ เยาวชนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านการกิน อยู่ ดู ฟัง ให้เป็น รู้เข้าใจในคุณค่าอย่างแท้จริง เยาวชนมีพื้นฐานคือคุณธรรม จริยธรรมในการดำเนินชีวิต มีการสนับสนุนอย่างเกื้อกูล ตระหนักรู้ใน

คุณค่าของการพัฒนา กาย วาจา และจิตใจ ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย มีคุณธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว และรู้คุณค่าของศีล สมาธิ ปัญญา จะสามารถฟื้นฟูและพัฒนาเยาวชนเหล่านั้น ให้เป็นผู้มีคุณสมบัติที่ดีงาม มีคุณค่าทั้งแก่ตนเอง ครอบครัวและสังคม

ในขณะที่ ชุมชน ต้องสร้างกฎระเบียบหรือข้อปฏิบัติให้สมาชิกปฏิบัติร่วมกัน จนกลายเป็นจารีตและวัฒนธรรมของชุมชน มีการกำกับและกำหนดชัดเจน โรงเรียน ต้องมีรูปแบบ การสอน เทคนิควิธีการสอนตามพุทธวิธีที่สำคัญ ครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดี สอนด้วยจิตเมตตา ผู้นำท้องถิ่น ต้องทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการ ควรเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาเยาวชนในฐานะลูกหลาน ส่วนนายกเทศมนตรี นายกองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นผู้บริหารงบประมาณเป็นจำนวนมาก ต้องเห็นความสำคัญและควรจูนเจืองบประมาณบางส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรทำ โดยการกำหนดแผนกิจกรรมพัฒนาเยาวชนไว้อย่างครอบคลุม ต่อเนื่อง และมีประสิทธิภาพ

ปัจจัยภายใน (Personal Factor) ปฏิบัติตามแนวทางแก้ไขปัญหามารยาทของเยาวชน ตามหลักปธาน ๔ ดังนี้ ๑) ป้องกัน : ไม่ให้เกิดความรุนแรงของปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว และใช้มาตรการวิธีทางต่าง ๆ ป้องกันก่อนที่ปัญหามารยาทจะเกิด ๒) ปราบปราม : ใช้แนวทางยุติ กำจัดเหตุที่ทำให้เกิดการกระทำที่รุนแรง ยังให้โอกาสเห็นความสำคัญ บุคคลที่เป็นเยาวชนยังมีโอกาสที่จะได้รับการพัฒนาความคิด จิตใจ ด้วยคุณธรรมจริยธรรมได้ หากเพื่อความเหมาะสมกับเหตุการณ์ก็ต้องปราบปรามให้เห็นผล ๓) รักษา : เยียวยาเยาวชนด้วยการใช้หลักพุทธวิธีด้วยการนำหลักธรรม คือ ความสามัคคี หลักอปริหานิยธรรม ๗ หลักพรหมวิหาร ๔ หลักสังคหวัตถุ ๔ และดำเนินตามแนวทางอริยสัจ ๔ ๔) เร่งสร้าง : ปลงไฟใต้ สร้างกำลังใจ เอาชนะจิตใจอารมณ์ใฝ่ต่ำ เพื่อเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ด้วยวิธีที่สร้างสรรค์ สามารถนำมาบูรณาการให้เกิดผลตามเป้าหมาย เพื่อการยุติ และแก้ไขปัญหามารยาทในเยาวชนได้เป็นลำดับขั้นตอน โดยกระบวนการแก้ปัญหามารยาทของเยาวชนที่ถูกต้อง ตรงวัตถุประสงค์จะต้องเสริมพลังภายในให้มีความแข็งแกร่งโดยอาศัยกระบวนการทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

พุทธวิธี (ไตรสิกขา) เป็นระบบและกระบวนการในการฝึกฝนอบรม พัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีศีล สมาธิและปัญญา ถือว่าเป็นวิธีการที่ทำให้เยาวชนได้รับการพัฒนาอย่างบูรณาการ จัดระเบียบความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิตและอยู่ร่วมกันในสังคม ให้เหมาะกับการพัฒนา เอื้อโอกาสในการพัฒนา การจัดสภาพแวดล้อมที่ดี เป็นเกราะปกป้องไม่ให้พฤติกรรมไม่ดีเกิดและเอื้อต่อการมีพฤติกรรมอันดีที่พึงประสงค์โดยหลักศีล ๕ หลักของสมาธิ คือความมั่นคงในจิตใจ อารมณ์ เป็นคุณภาพของจิตใจที่ดีงาม เข้มแข็ง เบิกบาน แจ่มใส ไม่เครียด สงบ สันติ มีความสุขในการเรียนรู้ และพัฒนาดตนเอง ซึ่งจะเป็นพลังในการพัฒนาและสร้างสรรค์ หลักของปัญญา คือ ความรู้สัจธรรม ความจริงของชีวิตด้วยความมีสติ สมาธิที่ฝึกฝนอบรมแล้ว เรียนรู้ด้วยการใส่ใจคิดวิเคราะห์พิจารณา ด้วยโยนิโสมนสิการ แยกแยะได้ เข้าใจ ใช้ถูก เป็นผู้มีสติปัญญาพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งเหตุปัจจัยที่จะต้อง

สร้างให้เกิดขึ้นคือ การแสวงหาปัญญา ความรู้ ความเห็นที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) ดังนั้น เยาวชนจะเข้าใจปัญญา ๓ ฐานหรือไตรสิกขา ดังนี้ ๑) ฐานกาย เป็นการออกกำลังกายหรือดูแลร่างกายของตนเองให้ถูกต้อง แข็งแรงสมบูรณ์ ๒) ฐานใจ จำเป็นต้องฝึกใจให้เข้มแข็ง ๓) ฐานจิต เป็นการคิดดี ถูกต้อง โดยมีกระบวนการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) การพัฒนาคุณธรรมของเยาวชน ในส่วนโรงเรียนต้องจัดกิจกรรมให้เป็นโรงเรียนวิถีพุทธ มีบรรยากาศสะอาด ร่มรื่น ยังผู้ปฏิบัติมีระเบียบ วินัย มีความซื่อสัตย์ เสียสละ เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านการกิน อยู่ ดู ฟัง ให้เป็น รู้ เข้าใจในคุณค่าอย่างแท้จริง ดังนี้

๑) มรรค (พุทธวิธี) (ปัญญา) : การพัฒนาปัญญา เป็นการพัฒนาความเฉลียวฉลาดของเยาวชน เพื่อทำให้เกิดการถ่ายโอนองค์ความรู้สู่การพัฒนาเยาวชน พัฒนางาน ให้รู้จักเข้าใจสังคมโลก ภายนอก ชีวิตและความเป็นจริง ตลอดจนการพัฒนาเยาวชน พัฒนาชีวิตและสังคมตามมา ให้มีความเจริญงอกงาม ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่าปัญญาภาวนา

๒) สร้างจิตสำนึก (สมาธิ) ที่ดี เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นสำหรับเยาวชน จึงต้องคำนึงถึงการปลูกฝังจิตสำนึกที่ดี เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนปฏิบัติตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีเป้าหมายในชีวิตที่ชัดเจน เป็นตัวแปรสำคัญที่จะช่วยพัฒนาศักยภาพของเยาวชน ให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีมีคุณภาพ มีวุฒิภาวะสมบูรณ์ การแก้ไขปัญหากันอย่างจริงจัง ต้องมีความมุ่งมั่นและจริงจัง โดยพัฒนาด้านวัตถุและยกระดับจิตใจเยาวชนไปพร้อม ๆ กัน ได้แก่ ๑) ด้านการศึกษา : ต้องพัฒนาการศึกษาให้สูงพร้อมกับการพัฒนาจิตใจ ๒) ต้องควบคุมสื่อต่าง ๆ ให้คิด พูดและปฏิบัติในสิ่งที่เหมาะสมในด้านจิตสำนึก ๓) สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดต่อการสร้าง ปลูกจิตสำนึกของเยาวชน

๓) การปรับพฤติกรรม (ศีล) มุ่งหมายที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเยาวชน ที่ไม่พึงประสงค์ให้เกิดเป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ให้เป็นเยาวชนที่มีกาย วาจา ใจที่สะอาด เรียกอีกอย่างว่า ศีล แปลว่า ปกติ คือทำกายและวาจาให้เป็นปกติเรียบร้อย ด้วยการปฏิบัติตามหลักศีล ๕ : ๑) เมื่อไม่ฆ่าสัตว์ จะทำให้เป็นผู้ที่มีความสะอาดทั้ง กาย วาจา ใจ ๒) เมื่อไม่ถือเอาสิ่งของบุคคลอื่น ต้องขยัน หาเลี้ยงชีพด้วยความสุจริต ๓) เมื่อละเว้นจากความมกมากในกาม จะไม่เป็นผู้ทำร้ายจิตใจของคู่ครองและบุตรหลานให้เจ็บปวด ๔) เมื่อเว้นจากการกล่าวเท็จ จะทำให้เป็นคนซื่อสัตย์น่าเชื่อถือ ๕) เมื่อเว้นจากการดื่มน้ำเมา จะทำให้สิ่งที่ไม่ดีออกจากชีวิต เมื่อเยาวชนรักษาศีล ๕ ได้ครบ จะนำพาชีวิตให้คิดถูก พูดถูก ทำถูก ต้องฝึกตนให้คิดเป็น มีเหตุผล รู้จักคบหากัลยาณมิตร รู้จักพิจารณา ใคร่ครวญ แยกแยะถูก ผิด ดีชั่ว สังสมเพิ่มพูนความรู้แจ่มแจ้ง นำมาใช้ในการดำเนินชีวิตให้ถูกต้องดีงามได้ และนับว่าได้แสดงความกตัญญูรู้ตอบแทนผู้มีพระคุณ สังคม ประเทศชาติ ด้วย กาย วาจา ใจ ที่ประพฤติปฏิบัติชอบตามธรรมแล้ว

ดังนั้น กระบวนพัฒนาด้วยพุทธวิธีดังกล่าว สามารถนำมาใช้แก้ไขปัญหามรณแรงของ
เยาวชนได้ด้วยหลักปธาน ๔ โดยมีไตรสิกขาเป็นหลักปฏิบัติสำคัญประกอบด้วยเบญจศีล เบญจธรรม
จักร ๔ เป็นต้น พร้อมด้วยเหตุคือการสร้างสรรค์ปัจจัยภายนอกและสังสมปัจจัยภายในให้เพิ่มพูนและ
มั่นคง นำมาใช้พัฒนาเยาวชน ซึ่งจะใช้ได้อย่างมีผลสัมฤทธิ์ยิ่ง เยาวชนจะพึงได้รับความเจริญในชีวิต
และอนาคตได้อย่างแน่นอน